CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ

ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ÎN SPAȚIUL BASARABEAN: fluxuri și refluxuri

Manifestare științifică organizată cu prilejul împlinirii a **o 100 de ani de la deschiderea, la Chișinău, a Facultății de Teologie a Universității din Iași** (8 noiembrie 1926)

Vineri, 6 noiembrie 2026

PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ NAȚIONALĂ
CU PARTICIPARE INTERNAȚIONALĂ

ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ÎN SPAȚIUL BASARABEAN: fluxuri și refluxuri

Manifestare științifică organizată cu prilejul împlinirii
a o **100 de ani de la deschiderea, la Chișinău,**
a Facultății de Teologie a Universității din Iași
(8 noiembrie 1926)

Vineri, 6 noiembrie 2026

PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Chișinău, 2026

ORGANIZATORI:

Asociația Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”
Mitropolia Basarabiei (Patriarhia Română)
Institutul de Istorie din cadrul Universității de Stat din Moldova
Facultatea de Istorie a Universității „A. I. Cuza”, Iași

în parteneriat cu

Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală
Muzeul Brăilei „Carol I”
Biblioteca Națională a Republicii Moldova
Editura Lexon-Prim

PARTENERI MEDIA:

Moldova 1, Radio Moldova, Portalul de știri DOXA, TRINITAS TV, Agenția de știri Basilica.ro, TVR Moldova, Radio Chișinău

Rezumatele comunicărilor sunt publicate în redacția autorilor.

Descrierea CIP a Camerii Naționale a Cărții

© Autorii. 2026

EDITURA LEXON LP
mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6, of. 502
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

COMITETUL DE ORGANIZARE:

Dr. hab. prof. univ. **Anatol PETRENCU**, președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu", președinte

Ion NEGREI, cercetător științific, Institutul de Istorie al USM, vicepreședinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu"

ÎPS ANTONIE, Arhiepiscopul Chișinăului, Mitropolitul Basarabiei și Exarhul Plaiurilor

Dr. Viorel COJOCARU, preot, Mitropolia Basarabiei, lector universitar, Catedra de Filosofie și Bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu"

Dr. Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC, secretar științific, Institutul de Istorie al USM

Dr. hab. Adrian DOLGHI, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Elena PINTILEI, directoare, Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Dr. hab. prof. univ. **Anatol PETRENCU**, președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu", președinte

Acad. Andrei EȘANU, doctor habilitat în istorie, consultant științific, Instututul de Istorie al USM

PS VENIAMIN, doctor în teologie, conferențiar universitar, Episcopul Basarabiei de Sud

Ion NEGREI, cercetător științific, Institutul de Istorie al USM, vicepreședinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu";

Dr. prof. univ. **Ovidiu BURUIANĂ**, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iași;

Dr. hab. **Adrian DOLGHI**, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Dr. **Viorel COJOCARU**, preot, Mitropolia Basarabiei, lector universitar, Catedra de filosofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu";

Dr. conf. univ. **Costin CROITORU**, director, Muzeul Brăilei „Carol I"

Petru VICOL, director general, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

PROGRAM:

12.00 – 17.00

Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Sala de Arte și hărți (Blocul 2. Etajul 1, str. 31 August 1989, nr. 78A, Chișinău)

11.30-12.00 – Înregistrarea participanților

Expoziția tematică:

„Un secol de învățământ superior în spațiul pruto-nistrean"

12.00 – 13.30 ȘEDINȚĂ PLENARĂ

Sala Arte și hărți

Link-ul de conectare: meet.google.com/tyu-dxmf-jbv

Moderatori: **Înaltpreasfințitul Mitropolit ANTONIE, Preasfințitul Episcop VENIAMIN, Anatol PETRENCU, Ion NEGREI**

Cuvânt de binecuvântare a lucrărilor Conferinței, rostit de ÎPS Părinte ANTONIE, *Arhiepiscopul* Chișinăului, *Mitropolitul* Basarabiei și *Exarhul* Plaiurilor

Mesaje de salut:

Elena PINTILEI, directoare, Biblioteca Națională a Republicii Moldova
Dr. hab. în istorie, prof. univ. **Anatol PETRENCU**, președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”
Petru VICOL, director general, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Comunicări științifice:

Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC, doctor în istorie, conferențiar universitar, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Festivitatea de deschidere a Facultății de Teologie din Chișinău, 8 noiembrie 1926 / *The Inauguration Ceremony of the Faculty of Theology in Chișinău, 8 November 1926*

Ovidiu BURUIANĂ, doctor în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Înființarea Facultății de Teologie la Chișinău. Semnificațiile politice și bisericești ale unei fondări universitare / *The Establishment of the Faculty of Theology in Chișinău. The Political and Ecclesiastical Significance of a University Foundation*

Constantin C. CIOBANU, doctor în științe istorice, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, specialist principal.

Prot. Petru Buburuz – inițiatorul primei manifestări publice pentru revenirea la activitatea pastorală națională / *Rev. Petru Buburuz – the initiator of the first public event calling for a return to national pastoral ministry*

Protoiereu Petru BUBURUZ, parohul Bisericii Sfinții Apostoli Petru și Pavel, Chișinău

Înființarea și activitatea Facultății de Teologie în cadrul Universității de Stat din Moldova (1991-1993) / *The establishment and activities of the Faculty of Theology at the State University of Moldova (1991–1993)*

13.30-14.00 PAUZĂ DE CAFEA

14.00 -16.30 SESIUNE DE COMUNICĂRI

SECȚIUNEA I. DESTINUL PRIMEI INSTITUȚII UNIVERSITARE DIN SPAȚIUL BASARABEAN

Sala Arte și hărți (Blocul 2, etajul 1)

Moderatori: **Înaltpreasfințitul Mitropolit ANTONIE, Cătălin BOTOȘINEANU**

Silvia GROSSU, doctor habilitat în istorie, conferențiar, USM, vicepreședinte ARIP

Demersuri stăruitoare pentru fondarea Academiei Teologice, (Chișinău-București, 1921-1926) / *Persistent Efforts to Establish the Theological Academy (Chișinău–Bucharest, 1921–1926)*

Ion NEGREI, cercetător științific, Institutul de Istorie, USM, vicepreședinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”

Ctitorii Facultății de Teologie din Chișinău / *The Founders of the Faculty of Theology in Chișinău*

Cătălin BOTOȘINEANU, doctor în istorie, Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Iași

Facultatea de Teologie din Chișinău în sistemul universitar românesc. Detaliile adaptării / *The Faculty of Theology in Chișinău within the Romanian university system. Details of the adaptation*

Preot Aurel-Florin ȚUSCANU, lector universitar, doctor, Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți

Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău în viziunea episcopului Visarion Puiu al Hotinului / *The Founding of the Chișinău Faculty of Theology according to Bishop Visarion Puiu of Hotin*

Acad. Andrei EȘANU, doctor habilitat în istorie, consultant științific, Instututul de Istorie al USM, Valentina EȘANU, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Institutul de Istorie al USM

Episcopul Dionisie Erhan (1868-1943) – **dascăl și îndrumător al tinerilor basarabeni /** *Bishop Dionisie Erhan (1868–1943)–teacher and mentor to the youth of Bessarabia*

Sergiu MUSTEAȚĂ, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea de Stat "Ion Creangă" din Chișinău

Facultatea de Teologie din Chișinău în oglinda presei interbelice din România / *The Faculty of Theology in Chișinău as Reflected in the Interwar Romanian Press*

Costin CROITORU, doctor în istorie, conferențiar universitar, director, Muzeul Brăilei „Carol I"

Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău reflectată în presa anului 1926 / *The press of 1926 on the founding of the Faculty of Theology in Chișinău*

Ivan DUMINICA, doctor habilitat în istorie, Șef Serviciul Politici în domeniul relațiilor interetnice, Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

Legăturile Facultății de Teologie din Chișinău cu Bulgaria în perioada interbelică (1926-1940) / *Relations between the Faculty of Theology in Chisinau and Bulgaria during the Interwar Period (1926-1940)*

Adrian DOLGHI, doctor habilitat în istorie, cercetător științific coordonator, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală

Un comunist la Facultatea de Teologie din Chișinău: profesorul Petre Constantinescu-Iași / *A Communist at the Faculty of Theology in Chișinău: Professor Petre Constantinescu-Iași*

Dumitru LISNIC, doctor în istorie, Institutul de Istorie al Universității de Stat din Moldova

Biserica Ortodoxă și Unirea Basarabiei cu România (1917–1928): integrare, mobilizare și contestare. Biserica Ortodoxă și Unirea Basarabiei cu România (1917–1928): integrare, mobilizare și contestare / *The Orthodox Church and the Union of Bessarabia with Romania (1917–1928): Integration, Mobilisation, and Contestation*

Preot Mircea BEJENAR, doctorand, Școala Doctorală a Universității de Stat din Moldova

Desființarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Chișinău-Iași (1941) / *The Abolition of the Faculty of Orthodox Theology of Chișinău-Iași (1941)*

DEZBATERI

SECȚIUNEA II. PROFILUL ACADEMIC ȘI PROFESORAL AL FACULTĂȚII DE TEOLOGIE DIN CHIȘINĂU

Centrul Național de Formare Continuă (biroul 19, etajul 2)

Moderatori: **Anatol PETRENCU, Viorel COJOCARU**

Ion Valer XENOFONTOV, doctor în istorie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova

Activități științifice la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1940) / *The Scientific Activity of the Faculty of Theology in Chișinău (1926–1940)*

Nina NEGRU, cercetătoare științifică

Preocupări pentru prezentarea învățăturii creștine în expunere apologetică de către profesorii Facultății de Teologie din Chișinău Ioan Gh. Savin, Serghie Bejan și Constantin N. Tomescu / *The prezentatIon of Christian teaching through an apologetic exposition by professors from the Faculty of Theology in Chișinău: Ioan Mihălcescu, Ioan Gh. Savin, Serghie Bejan and Constantin N. Tomescu*

Anatol PETRENCU, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Facultatea de Istorie și Filosofie, USM, președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu", membru de onoare al Academiei Oamenilor de Știință din România

Gala Galaction despre Facultatea de Teologie din Chișinău. Articole publicate în revista „Viața Basarabiei" (1932-1944) / *Gala Galaction the Faculty of Theology in Chișinău. Articles published în journal „Viața Basarabiei" (1932-1944)*

Preot Mircea BEJENAR, doctorand, Școala Doctorală a Universității de Stat din Moldova

Nichifor Crainic, creatorul misticii ortodoxe academice românești, în mediul teologic din Chișinău / *Nichifor Crainic, Creator of Romanian Academic Orthodox Mysticism, in the Theological Environment of Chișinău*

Polina LUNGU, doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea Tehnică a Moldovei, Centrul Universitar „Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul

Alexandru V.Boldur – profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău / *Alexandru V. Boldur – professor at the Faculty of Theology in Chișinău*

Zamfira MIHAIL, prof. iniv. dr., cercetător științific principal I (acum onorar), Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române

Articole/mărturii ale studentului Paul Mihail(ovici) (1928-1930) despre Facultatea de Teologie din Chișinău / *Articles by the student Paul Mihail(ovici) (1928-1930) about the Chișinău Faculty of Theology*

Preot Viorel COJOCARU, Mitropolia Basarabiei, doctor în filosofie, lector universitar, Catedra de filosofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu"

Activitatea Facultății de Teologie de la Chișinău reflectată pe paginile revistei „Luminătorul" / *The activity of the Faculty of Theology in Chișinău as reflected in the pages of the journal „Luminătorul"*

Vasile ȘOIMARU, doctor în economie

Preotul Paul Mihail: omagiu Facultății de Teologie a Universității din Iași, cu prilejul împlinirii a 65 de ani de la inaugurarea instituției (8 noiembrie 1991) / *Father Paul Mhail: A Tribute to the Faculty of Theology at the University of Iași, on the occasion of the 65th anniversary of the institution's founding (November 8, 1991)*

Anatolie PORTNOI, profesor, **Ion OLARU**, profesor, satul Mana, raionul Orhei

Protoiereul și deputatul Pavel Guciujna – aprig susținător al înființării Facultății de Teologie din Chișinău / *Archpriest and Member of Parliament Pavel Guciujna – a fierce supporter of the establishment of the Faculty of Theology in Chișinău*

Grigore LUPAȘCU, Masterand, Anul I, la Extensia programului de Master „Pastorație și viață liturgică" oferit de Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul" din cadrul Universității din București, în parteneriat cu Universitatea de Stat din Moldova (USM)

Formarea conștiinței morale și a integrității clericale în învățământul teologic basarabean interbelic: personalități, valori și continuitate / The Formation of Moral Conscience and Clerical Integrity in Interwar Bessarabian Theological Education: Personalities, Values, and Continuity

Ion NEGREI, cercetător științific, Institutul de Istorie, USM, vicepreședinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu"

Profesorul Gheorghe Palade – cercetător al istoriei Facultății de Teologie din Chișinău (1926-1944) (materiale publicate în paginile revistei „Cugetul") / *Professor Gheorghe Palade – a historian at the Faculty of Theology in Chișinău (1926–1944) (materials published in the journal "Cugetul")*

DEZBATERI

SECȚIUNEA III. ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC DIN BASARABIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ: CONCEPT ȘI INTERPRETARE

Audiovideoteca (Blocul 2, etajul 2)

Moderatori: **Preasfințitul Episcop VENIAMIN, Vitalie OJOVANU**

Preot Vasile MANICĂ, doctor în istorie, grad didactic superior, Instituția Publică Liceul Teoretic „Hyperion", or. Durlești

Seminarul Teologic din Chișinău: între promovarea politicilor imperiale și formarea elitelor mișcării de eliberare națională / *The Theological Seminary of Chișinău: Between the Promotion of Imperial Policies and the Formation of Elites of the National Liberation Movement*

Iulian RUSANOVSCHI, avocat, doctor în drept, lector universitar, BAA „Rusanovschi Iulian și partenerii"

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Chișinău (1926–1941). Înființare, organizare și desființare (aspecte juridice) / *The Orthodox Faculty of Theology in Chișinău (1926–1941): Establishment, Organization, and Dissolution*

Preasfințitul Veniamin GOREANU, Episcopul Episcopiei Basarabiei de Sud, doctor în teologie, conferențiar universitar

Contribuția Facultății de Teologie din Chișinău la promovarea culturii și spiritualității naționale din Basarabia / *The Contribution of the Faculty of Theology in Chișinău to the Promotion of National Culture and Spirituality in Bessarabia*

Lidia PRISAC, doctor în istorie, cercetător științific coordonator, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan", USM

Din istoria Bibliotecii Facultății de Teologie din Chișinău (1926-1940) / *From the History of the Library Theology Faculty in Chișinău (1926-1940)*

Tatiana DARII, directoare, Biblioteca Publică Raională „IPS Antonie Plămădeală", mun. Hâncești, Republica Moldova

Mitropolitul Antonie Plămădeală – 100 de ani de la naștere: distins ierarh, cărturar și om de cultură / *Metropolitan Antonie Plămădeală – 100 Years Since His Birth: A Distinguished Hierarch, Scholar, and Man of Culture*

Preot Ion BANARI, doctor în filosofie, conferențiar universitar, Catedra de filosofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu"

Idealul moral al preotului în învățământul teologic interbelic: deziderate ale formării etice la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926–1940) / *The Moral Ideal of the Priest in Interwar Theological Education: Goals of Ethical Training at the Faculty of Theology in Chișinău (1926–1940)*

Preot Maxim MELINTI, doctor în istorie, lector superior, Universitatea de Stat „Ion Creangă" din Chișinău

Evoluția educației religioase în învățământul primar din Basarabia interbelică (1918–1940) / *The Evolution of Religious Education in Primary Schools in Interwar Bessarabia (1918–1940)*

Vitalie OJOVANU, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Catedra de filosofie și bioetică, Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu"

Similitudini și particularități în cele două ipostaze temporale ale învățământului teologic universitar din Chișinău: 1926-1940 și 1991-1993 / *Similarities and Distinctive Features in the Two Temporal Phases of University-Level Theological Education in Chișinău: 1926–1940 and 1991–1993*

Preot Andrei OISTRIC, Mitropolia Basarabiei, Parohia „Sf. Arh. Mihail și Gavriil" s. Malcoci, r-nul Ialoveni

Vocație, Credință și Cultură: Învățământul teologic din Basarabia în perspectivă istorică și actuală / *Vocation, Faith, and Culture: Theological Education in Bessarabia in Historical and Current Perspective*

Carolina CHEIANU-TUDOS, magistru în sociologie, Muzeul Local de Istorie și Etnografie din satul Trușeni

Preotul Andrei Madan – exponent al continuității culturale românești în spațiul basarabean / *The priest Andrei Madan – an exponent of the continuity of romanian culture within the bessarabian region*

Vladislav ZMEU, doctorand, Școala Doctorală al Universității Pedagogice de Stat Ion Creangă

Biserica și idealul unității naționale în Basarabia interbelică. Rolul Facultății de Teologie din Chișinău (1926-1940) / *The Church and the Ideal of National Unity in Interwar Bessarabia: The Role of the Faculty of Theology in Chișinău (1926–1940)*

Valentina ANTOCI-LISNIC, doctorandă, Școala Doctorală a Universității de Stat din Moldova

Biserica rurală ca spațiu al confruntării: rezistența antisovietică a comunităților rurale din satele Frumușica și Pânzăreni, RSS Moldovenească postbelică / *The Rural Church as a Space of Confrontation: Anti-Soviet Resistance in the Rural Communities of Frumușica and Pînzăreni in the Postwar Moldavian SSR.*

Preot Dorin-Demostene IANCU, doctor, lector, Institutul Teologic din București

Educația cetățenească și patriotică a studenților și doctoranzilor de la Institutul Teologic din București în anul universitar 1978-1979 / *Civic and patriotic education of students and doctoral candidates at the Theological Institute of Bucharest in the academic year 1978-1979*

DEZBATERI

16.30 – 17.00

ȘEDINȚĂ DE TOTALIZARE

Sala de Arte și Hărți
(Blocul 2. Etajul 1, str. 31 August 1989, nr. 78A, Chișinău)

Participă membrii Comitetului de organizare, membrii Comitetului științific, moderatorii din secții etc.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Închiderea lucrărilor Conferinței

Decizia Ministerului Instrucțiunii Publice, Direcția Învățământului Superior

Cu privire la înființarea Facultății de Teologie la Chișinău
Noi, ministru secretar de stat la Departamentul Instrucțiunii, având în vedere nevoia adânc simțită, în ultimul timp, de a se întregi Universitatea din Iași cu o facultate de teologie, potrivit prevederilor legii,

Decidem:

Art. 1. Se pune în funcțiune Facultatea de Teologie de la Universitatea din Iași, prevăzută în Legea învățământului superior din 1910.

Art. 2. Această facultate, parte integrantă a Universității din Iași, cu toate consecințele pe care le atrage această situație, va avea sediul la Chișinău și va funcționa în localul Seminarului Teologic, care va fi reparat și pus în întregime la dispoziția facultății.

Art. 3. Până la 1 ianuarie 1927, cheltuielile de întreținere și plata profesorilor vor fi suportate de biserica basarabeană. De la această dată, plata profesorilor va fi trecută în bugetul statului.

Art. 4. Pentru punerea în funcțiune a acestei noi facultăți, Ministerul deleagă pe dl profesor Pr. Mihălcescu, de la Facultatea de Teologie din București, care se va ocupa cu organizarea inițială și cu conducerea ei ca locțiitor de decan, rămânând ca un decan titular să se aleagă atunci când va exista un număr suficient de profesori titulari.

Art. 5. În anul școlar 1926-1927 vor funcționa numai primii doi ani de studii, rămânând ca succesiv să se adauge încă câte unul până la împlinirea celor patru.

Art. 6. Pentru recrutarea profesorilor ce vor rămâne cu titlul de suplinitori, până la trecerea cadrelor prin Parlament, se numește o comisie ad-hoc, compusă din decanii facultăților teologice din București și Cernăuți și din domnii profesori Popescu-Mălăești, de la Facultatea Teologică din București, și dr. Vasile Gheorghiu, de la Facultatea Teologică din Cernăuți,

un reprezentant al Mitropoliei Moldovei și unul al Arhiepiscopiei Basarabiei dintre membrii Sfântului Sinod.

Comisiunea va fi prezidată de dl. profesor Mihălcescu, delegat cu conducerea provizorie a Facultății de Teologie din Chișinău.

Art. 7. Propunerile care se vor face se vor ratifica de senatul universitar din Iași, unit cu membrii acestei comisii. Ministerul își rezervă dreptul de a confirma recomandările făcute.

Art. 8. Catedrele care urmează să funcționeze în anul I și II vor fi:

1) Introducerea în Vechiul Testament și arheologia evreilor;

2) Limba ebraică și exegeza Vechiului Testament;

3) Introducerea în Noul Testament și gramatica dialectului alexandrin;

4) Exegeza Vechiului Testament și teologia biblică;

A. O conferință pentru ermineutică, enciclopedie și metodologie teologică;

5) Istoria bisericească veche până la 1453 în Orient și 1517 în Occident;

6) Istoria bisericească nouă cu privire specială asupra bisericilor ortodoxe;

7) Patrologia;

8) Filozofie (logica, teoria cunoașterii, metafizica și istoria filozofiei);

9) Istoria literaturii române;

10) Literatura religioasă modernă;

B. Conferință de istorie a artei.

Art. 9. În afară de aceste cursuri, facultatea poate face apel la profesorii sau oamenii de știință pentru conferințe extraordinare, care vor fi remunerate dintr-un fond destinat anume.

Art. 10. Catedrele pentru anii III și IV se vor fixa ulterior, odată cu trecerea prin lege.

Art. 11. Cererile pentru suplinire se vor înainta Ministerului (Direcția

Învățământului Superior) până la 10 octombrie, dată la care ele vor fi trimise către minister președintelui comisiei.

Art. 12. Deocamdată Facultatea Teologică din Chișinău va funcționa după Regulamentul Facultății Teologice din București, afară de gruparea materiilor și programul analitic, pe care facultatea din Chișinău și le va organiza singură.

Art. 13. Deschiderea cursurilor se va face până la cel mult 10 noiembrie.

Art. 14 și cel din urmă. Dl Director general al Învățământului Superior și dl Director general al Compatibilității sunt însărcinați cu aducerea la îndeplinire a prezentei decizii.

Dată astăzi, 6 septembrie 1926
Ministru (ss) PETROVICI

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Biserica rurală ca spațiu al confruntării: rezistența antisovietică a comunităților rurale din Frumușica și Pânzăreni, RSS Moldovenească postbelică

Valentina ANTOCI-LISNIC

e-mail: valentina_antoci99@gmail.com

ORCID: https://orcid.org/0009-0001-3232-9397

În comunicarea elaborată este examinată interacțiunea dintre regimul sovietic și comunitățile sătești din RSS Moldovenească, urmărind identificarea și analiza principalilor factori care au determinat variațiile acestei interacțiuni de la o localitate la alta. Cercetarea se concentrează asupra a două localități: satul Frumușica, raionul Florești, și satul Pânzăreni, raionul Fălești. Studiul analizează atât categoriile și criteriile pe baza cărora autoritățile sovietice locale își adaptau politicile la specificul fiecărei localități, cât și trăsăturile comunităților sătești care au contribuit la conturarea unor forme și grade diferite de rezistență față de regimul sovietic. Interacțiunea dintre satul basarabean și statul sovietic este examinată din perspectiva conflictului dintre țărănime și autoritățile sovietice privind statutul și funcționarea bisericilor rurale.

În prima parte a comunicării sunt descrise principalele etape ale confruntării privind statutul bisericilor și practicile religioase în perioada postbelică, precum și principalele repere ale istoriei localităților Frumușica și Pânzăreni. În a doua parte sunt analizate categoriile și criteriile utilizate de autoritățile sovietice în RSS Moldovenească pentru a adapta politicile regimului la particularitățile localităților rurale. În partea finală a comunicării sunt examinate trăsăturile comunităților sătești care pot explica diferențele în capacitatea acestora de a opune rezistență politicilor sovietice.

Cercetarea se bazează pe informații colectate prin interviuri de istorie orală și pe documente de arhivă produse de autoritățile sovietice la nivel local și republican.

Idealul moral al preotului în învățământul teologic interbelic: deziderate ale formării etice la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926–1940)

Ion BANARI

e-mail: ion.banari@usmf.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6707-6427

Formarea viitorului preot reprezintă un proces educațional profund, în care dobândirea cunoștințelor teologice se îmbină cu cultivarea virtuților și asumarea responsabilităților pastorale. În acest context, idealul moral al preotului nu se limitează doar la pregătirea intelectuală și însușirea normelor de conduită, ci implică devenirea unei persoanei capabile să îmbine cunoașterea, convingerile morale și experiența duhovnicească în exercitarea slujirii pastorale. O dimensiune importantă a acestui ideal o constituie dubla îndatorire a preotului: pentru propria viață morală și pentru îndrumarea spirituală a credincioșilor încredințați spre păstorire. În perspectiva tradiției creștine, această îngrijire depășește cadrul obligațiilor profesionale și dobândește o demisiune eshatologică exprimată prin răspunderea înaintea lui Hristos pentru propria conduită și pentru împlinirea misiunii pastorale.

Studiul își propune să examineze idealul moral al preotului reflectat în organizarea și orientările educaționale ale Facultății de Teologie din Chișinău în perioada 1926–1940, urmărind raportul dintre instruirea teologică, asceza și formarea caracterului moral, respectiv, pregătirea pentru exercitarea îndatoririlor pastorale. Pornind de la premisa relatată, demersul nostru urmărește identificarea dezideratelor etice care au orientat pregătirea viitorilor clerici, precum și a mijloacelor educaționale prin care se urmărea atingerea acestora.

O atenție deosebită este acordată locului, ascezei, filosofiei morale, teologiei morale și teologiei pastorale în structura învățământului universitar, rolului educației spirituale în formarea conștiinței morale și relevanței virtuților pentru constituirea slujirii preoțești. Sunt avute în vedere integritatea morală, discernământul, responsabilitatea, cumpătarea,

iubirea aproapelui, smerenia, spiritul de jertfă, devotamentul față de slujirea pastorală și datoria sfântă față de neam, alături de alte valori, virtuți și îndatoriri care constituie repere axiologice pentru analiza aspirațiilor preoțești în cadrul spiritual, cultural și istoric al perioadei interbelice.

Metodologia cercetării se întemeiază pe analiza istorico-documentară a regulamentelor și programelor de studii, completată de interpretarea etică a concepțiilor exprimate în lucrările profesorilor Facultății. Această abordare permite investigarea raportului dintre exicențile normative, conținuturile educaționale și practicile formative documentate, fără a confunda obiectivele declarate ale instituției cu rezultatele efective ale procesului educațional teologic. De asemenea, analiza urmărește contextualizarea istorică a conceptelor morale, evitând proiectarea necritică a unor categorii etice contemporane asupra realităților basarabene din acea vreme.

În final, studiul urmărește să contribuie la înțelegerea viziunii asupra formării pastorale și misionare promovate în cadrul Facultății de Teologie din Chișinău, examinând idealul moral al preotului atât ca finalitate a educației teologice, cât și ca fundament al exercitării responsabile a slujirii pastorale. Mai mult, perspectiva istorico-etică permite evidențierea rolului exigențelor morale ale formării preoțești în configurarea identității clerului basarabean și în definirea locului preotului în viața religioasă, culturală și socială a comunităților din perioada interbelică.

Nichifor Crainic, creatorul misticii ortodoxe academice românești, în mediul teologic din Chișinău

Mircea BEJENAR

e-mail: zalmoxis_eliade@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-5384-352X

La fondarea Facultății de Teologie din Chișinău, în contextul românizării vieții universitare în Basarabia, în anul 1927, în cadrul corpului profesoral a fost numit și profesorul Nichifor Crainic, directorul revistei „Gândirea", la propunerea profesorului Ioan Petrovici, filosof, ministru al Culturii Naționale. Activitatea lui didactică la Chișinău a durat timp de șase ani, când făcea naveta București – Chișinău. La facultate a ocupat catedra de *Literatură religioasă modernă*, disciplină neconsacrată până atunci în programele teologice universitare, de la Arad, București, Caransebeș, Cernăuți și Sibiu. Cursul, devenit faimos, a purtat denumirea de „Istoria literaturii bisericești și religioase moderne", o *creație nouă*, în prima versiune intitulată „Dostoievski și creștinismul rus". El reprezintă introducerea literară a ceea ce a devenit primul curs de mistică ortodoxă, Nichifor Crainic, impunându-l în premieră la facultățile de teologie ortodoxă – o prioritate românească în școlile superioare de teologie din spațiul panortodox. Mai apoi, după ce s-a transferat la București, în 1938, l-a continuat sub denumirea de *Istoria literaturii bisericești și religioase moderne*.

Inițiativa acestui nou demers științific-teologic, își are originea în stagiul de pregătire efectuat alături de Lucian Blaga la Viena, între anii 1920-1921, unde a descoperit teologia mistică, în variantele orientală (ortodoxă bizantină) și occidentală, dar și opera lui F. Dostoievski. Desăvârșirea studiilor la Viena, unde va avea, ca și Eminescu odinioară, o rodnică întâlnire cu cultura și literatura germană (erau anii de glorie ai expresionismului), fără a sacrifica nimic din orientarea sa ortodoxă (o altă confirmare a observației lui Blaga cum că influența germană, spre deosebire de cea franceză, "catalizează" fără a confisca). A fost o conștiință mai europeană decât credeau unii, la frontiera sensibilă între ortodoxiile greacă și slavă.

Cuvinte-cheie: Teologie Chișinău, Nichifor Crainic, mistică ortodoxă, românizare, premieră românească.

Nichifor Crainic, Creator of Romanian Academic Orthodox Mysticism, in the Theological Environment of Chișinău

When the Faculty of Theology of Chișinău was founded in 1927, in the context of the Romanianization of university life in Bessarabia, Professor Nichifor Crainic, director of the journal *Gândirea*, was appointed to the teaching staff at the proposal of Professor Ioan Petrovici, philosopher and Minister of National Culture. His teaching activity in Chișinău lasted six years, during which he commuted between Bucharest and Chișinău. At the faculty he held the chair of Modern Religious Literature, a discipline not previously established in the university theological curricula of Arad, Bucharest, Caransebeș, Cernăuți, and Sibiu. The course, which became famous, was entitled „History of Modern Ecclesiastical and Religious Literature," a new creation, whose first version was entitled „Dostoevsky and Russian Christianity." It represents the literary introduction to what became the first course in Orthodox mysticism, which Nichifor Crainic introduced for the first time in Orthodox theology faculties, a Romanian priority among the institutions of higher theological education in the pan-Orthodox space. Later, after transferring to Bucharest in 1938, he continued it under the title History of Modern Ecclesiastical and Religious Literature.

The initiative for this new scholarly and theological undertaking originated in the period of study he spent with Lucian Blaga in Vienna between 1920 and 1921, where he discovered mystical theology in both its Eastern (Byzantine Orthodox) and Western variants, as well as the work of F. Dostoevsky. The completion of his studies in Vienna, where, like Eminescu before him, he had a fruitful encounter with German culture and literature (these were the glory years of Expressionism), did not sacrifice anything of his Orthodox orientation (another confirmation of Blaga's observation that German influence, unlike French influence, „catalyzes" without confiscating). He was a more European conscience than some believed, standing at the sensitive frontier between the Greek and Slavic Orthodoxies.

Keywords: Theology of Chișinău, Nichifor Crainic, Orthodox mysticism, Romanianization, Romanian first.

Desființarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Chișinău-Iași (1941)

Mircea BEJENAR

e-mail: zalmoxis_eliade@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-5384-352X

În contextul recuperării de către România, în iulie 1941, a provinciilor strămoșești ocupate samavolnic de URSS în 28 iunie 1940, politica antonesciană de desovietizare și românizare în Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța a inclus și desființarea Facultății de Teologie din Chișinău, refugiată în 1940 la Iași. Discuțiile din cadrul Guvernului au provocat instabilitate și îngrijorare în rândul profesorilor și studenților teologi din Iași. În contextul național al discuțiilor privind Anteproiectul Legii pentru organizarea și funcționarea Învățământului Superior, încă din luna mai 1941, chiar cu puțin timp înainte de intrarea României în războiul antisovietic, se discuta intens și se analiza varianta ministerială de concentrare a Facultăților și Academiilor Teologice, cu desființarea Facultății de Teologie din Iași. Consiliul de Miniștri a elaborat Legea nr. 922/1941, pentru reînființarea unor instituții de învățământ superior în Bucovina și Basarabia și pentru desființarea unor școli speciale. Legea a fost publicată în Monitorul Oficial, nr. 247/17.10.1941. În această lege erau stipulate următoarele:

„Art. I. *Facultatea de Teologie din Suceava, își reia sediul la Cernăuți și se încadrează din punct de* vedere organic la Universitatea din Iași;

Art. II. *Facultatea de Teologie din Iași, fostă la Chișinău, se desființează, personalul didactic, administrativ și de serviciu, de la această facultate, va fi repartizat, prin decizie ministerială, Facultăților de teologie din București și Cernăuți; personalul didactic va dubla catedrele existente, în cazul când acestea ar fi ocupate de titulari, iar personalul administrativ va funcționa ca supranumerar, la facultățile unde va fi repartizat*".

Cuvinte-cheie: Basarabia, desovietizare, Facultatetea de Teologie Ortodoxă Chișinău, desființare 1941.

The Abolition of the Faculty of Orthodox Theology of Chișinău-Iași (1941)

In the context of Romania's recovery, in July 1941, of the ancestral provinces unlawfully occupied by the USSR on 28 June 1940, the Antonescu regime's policy of de-Sovietization and Romanianization in Bessarabia, Northern Bukovina, and the Herța Region also included the abolition of the Faculty of Theology of Chișinău, which had taken refuge in Iași in 1940. The discussions within the Government caused instability and concern among the theology professors and students in Iași. In the national context of the debates on the Draft Law for the Organization and Functioning of Higher Education, as early as May 1941, shortly before Romania entered into the anti-Soviet War, the ministerial option of consolidating the Theological Faculties and Academies, with the abolition of the Faculty of Theology of Iași, was intensely discussed and analyzed. The Council of Ministers drew up Law no. 922/1941, for the re-establishment of certain higher education institutions in Bukovina and Bessarabia and for the abolition of certain special schools. The law was published in the Official Gazette, no. 247/17.10.1941. This law stipulated the following:

> „*Art. I. The Faculty of Theology of Suceava resumes its seat at Cernăuți and is organically incorporated into the University of Iași;*
>
> *Art. II. The Faculty of Theology of Iași, formerly at Chișinău, is abolished; the teaching, administrative, and service staff of this faculty shall be assigned, by ministerial decision, to the Faculties of Theology of Bucharest and Cernăuți; the teaching staff shall double the existing chairs, where these are held by tenured professors, while the administrative staff shall serve as supernumerary personnel at the faculties to which they are assigned.*"

Keywords: Bessarabia, de-Sovietization, Faculty of Orthodox Theology of Chișinău, abolition 1941.

Facultatea de Teologie din Chișinău în sistemul universitar românesc. Detaliile adaptării

Cătălin BOTOȘINEANU

e-mail: catalin_botosineanu@yahoo.com

Facultatea de Teologie a ocupat o poziție neobișnuită în arhitectura Universității din Iași. Ea aparținea din punct de vedere juridic Universității, dar își desfășura activitatea la Chișinău. Faptul academic inedit a obligat Rectoratul și Senatul să adapteze proceduri concepute până atunci pentru facultăți aflate în același centru: reprezentarea în Senat, transmiterea adreselor, participarea la comisii, administrarea taxelor, eliberarea diplomelor sau decontarea deplasărilor au căpătat o complexitate aparte. Relația dintre Iași și Chișinău trebuie urmărită, de aceea, nu numai ca una simbolică, ci ca o problemă concretă de administrație universitară. Istoria Facultății de Teologie poate fi urmărită ca o permanentă negociere între patru niveluri de autoritate. Ministerul a furnizat inițiativa politică, cadrul juridic și o parte esențială a resurselor. Rectoratul și Senatul Universității din Iași au integrat Facultatea în mecanismele academice, în timp ce Sfântul Sinod și ierarhia bisericească locală au revendicat supravegherea caracterului teologic și confesional. Nu în ultimul rând, corpul profesoral și studenții au construit viața cotidiană a instituției.

Relevanța școlii teologice basarabene nu s-a aflat în legătură cu instituirea unei puteri academice legitime. Facultatea de Teologie a avut o identitate discontinuă, dar a fost în mai mare măsură așezământul superior al Basarabiei decât un simplu „avanpost al românismului" sau o „santinelă a vieții religioase și naționale", cum o catalogau în adresele oficiale, simplificator, autoritățile sau unii profesori.

Înființarea Facultății de Teologie la Chișinău. Semnificațiile politice și bisericești ale unei fondări universitare

Ovidiu BURUIANĂ

e-mail: ovidiu.buruiana@uaic.ro

Decizia de creare la Chișinău a unei Facultăți de Teologie a constituit, în lunile august – septembrie ale lui 1926, o surpriză pentru majoritatea contemporanilor și chiar pentru unii dintre cei implicați direct în activitatea noii instituții, precum Nechifor Crainic sau Gala Galaction. Hotărârea de guvern semnată de ministrul Instrucțiunii Ion Petrovici a apărut ca nefiind provocată de o necesitate anume în acel an 1926. Gheorghe Palade, Ionel Moldovan sau Lucian Corduneanu, care s-au ocupat de problematica înființării acestei entități teologice, explică înființarea prin demersurile întreprinse, în concurență, de elitele basarabene din jurul lui Gurie Grosu, arhiepiscopul de Chișinău, respectiv de mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu și de factorii religioși de la Iași. Dar abordările lor lasă fără răspuns o sumă de interogații privitoare la momentul înființării, la modalitatea realizării unei instituții care nu avea echivalent în spațiul academic românesc, întrucât urma să ființe la Chișinău, însă sub autoritatea Universității din Iași, dar mai ales la mizele actorilor majori implicați.

Finalmente, în demersul de față, îmi propun să discut aspecte la modul cum i-au naștere instituțiile în societatea românească modernă, ca imaginar public, dar și ca mecanism efectiv de decizie. Răspund ele unei nevoie sociale resimțite de către cei cărora le era destinată? În cazul Facultății de Teologie de la Chișinău, cine a avut inițiativa acțiunii de înființare? Biserica Ortodoxă Română, prin Sfântul Sinod, așa cum sugerează Ion Petrovici, ministrul Instrucțiunii Publice, într-o pledoarie facută în fața senatorilor Universității ieșene, cea care urma să tuteleze administrativ noua facultate la Chișinău? În acest caz, care era propunerea concretă a reprezentanților bisericii majoritare și, mai ales, care era registrul în care înalții prelați ortodocși români resimțeau necesitatea de a înființa o nouă entitate de învățământ superior: simbolic, de putere, pedagogic?

Dacă accept afirmația că inițiativa de creare a noii entități academice a pornit dinspre Chișinău, cât a fost necesitate și cât doar o chestiune de

orgoliu regional, Basarabia fiind singura regiune din noua Românie fără o astfel de „instituție de prestigiu". În contextul basarabean, mizele lui Gurie Grosu privitoare la învățământul superior teologic erau strict pedagogice, culturale și naționale, sau priveau și unele aspecte de putere bisericească, pe relația cu Bucureștiul și cu Iașul, care aveau veleități de patronaj asupra structurii ecleziale a Basarabiei? De cealaltă parte a Prutului, ce a însemnat lupta mitropolitului Moldovei, Pimen Georgescu? Avea Iașul, ca realitate politică, academică și simbolică, nevoie cu adevărat de o astfel de facultate astfel încât să conteste locația instituției la Chișinău? Care era, în context, poziția Universității din fosta capitală a Moldovei, care deținuse o astfel de facultate ca element fondator al învățământului academic în 1860?

O ultimă întrebare ridică problema momentului: în condițiile în care istoria înființării Facultății cunoaște multe fapte anterioare lui 1926, traduse în acțiuni, memorii, demersuri de influențare a factorului politic, prin care își construiesc legitimintatea solicitării deopotrivă competitorii de la Chișinău și cei de Iași, ce a determinat totuși urgența Ministerului Instrucțiunii Publice, care a condus la fondarea tocmai în acel an?

Preotul Andrei Madan – exponent al continuității culturale românești în spațiul basarabean

Carolina CHEIANU-TUDOS
e-mail: c_cheianu@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/ 0009-0004-6539-9697

Studiul examinează dinamica învățământului teologic din spațiul basarabean în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, prin prisma raportului dintre politicile de rusificare și formele de continuitate ale culturii și identității românești. Conceptul de „fluxuri și refluxuri" permite evidențierea caracterului contradictoriu al procesului educațional și cultural din Basarabia: pe de o parte, instituțiile ecleziastice și de învățământ au fost integrate într-un sistem imperial orientat spre diminuarea rolului limbii române și promovarea limbii și culturii ruse; pe de altă parte, mediul clerical a constituit unul dintre spațiile în care s-au păstrat și transmis elemente fundamentale ale conștiinței identitare românești.

Un moment semnificativ al acestui proces îl reprezintă anul 1867, când politica de rusificare a cunoscut o intensificare, reflectată inclusiv în activitatea Seminarului Teologic din Chișinău. Restrângerea utilizării limbii române, limitarea circulației publicațiilor și a cărților românești, precum și promovarea alfabetului chirilic au determinat un veritabil reflux instituțional al culturii române. În aceste condiții, formarea teologică nu poate fi analizată exclusiv prin prisma programelor oficiale, ci trebuie raportată și la practicile culturale dezvoltate în afara cadrului instituțional.

În acest context se înscrie destinul preotului Andrei Madan (1869–1903), originar din Trușeni și absolvent al Seminarului Teologic din Chișinău. Activitatea sa ilustrează modul în care formarea teologică putea deveni un suport pentru afirmarea și transmiterea identității culturale românești. Încă din perioada studiilor seminariale, Madan s-a manifestat prin interesul pentru istoria, literatura și muzica română, participând la activități culturale și contribuind la constituirea unui cerc preocupat de cultivarea sentimentului național.

Ulterior, în calitate de preot și educator, Andrei Madan a extins această activitate în mediul parohial. Predicarea și comunicarea în limba

română, utilizarea cărților religioase românești, organizarea unor reuniuni duminicale, promovarea lecturii și a cântecului românesc, precum și instruirea în limba română și în alfabetul latin constituie forme concrete de continuitate culturală și de transmitere a identității. O importanță deosebită a avut-o constituirea unor rețele de circulație a cărții și a publicațiilor românești între clerici, învățători și tineri basarabeni.

Corespondența lui Andrei Madan evidențiază dificultățile întâmpinate în procurarea și difuzarea cărților provenite din România, dar și existența unei cereri intelectuale pentru lucrări de istorie, literatură, religie și muzică. Prin intermediul acestor rețele, cartea românească a devenit un vector al circulației ideilor și al consolidării conștiinței culturale.

Studiul demonstrează că, în pofida refluxului instituțional provocat de politica de rusificare, au persistat fluxuri culturale alternative, susținute de cler, familie, școală, carte și comunitate. Cazul lui Andrei Madan evidențiază transformarea preotului într-un agent al educației și al medierii culturale, precum și rolul învățământului teologic în conservarea memoriei istorice și a identității românești în Basarabia. Astfel, dinamica „fluxurilor și refluxurilor" relevă nu doar confruntarea dintre două modele culturale, ci și capacitatea comunității clericale de a crea forme de continuitate identitară în condițiile presiunilor de asimilare.

Cuvinte-cheie: Andrei Madan, învățământ teologic, Basarabia, rusificare, identitate românească, cultură română, cler, carte românească, Seminarul Teologic din Chișinău, fluxuri și refluxuri.

Prot. Petru Buburuz – inițiatorul primei manifestări publice pentru revenirea la activitatea pastorală națională

Constantin Gh. CIOBANU

e-mail: ciobanumuzeu@yahoo.com

Intelectualii basarabeni au aspirat mulți ani la o instituție de învățământ superior, care să activeze în spațiul dintre Prut și Nistru. Acest vis s-a realizat la 8 noiembrie 1926, când și-a deschis ușile Facultatea de Teologie – prima instituție de învățământ superior din Basarabia. După 1944 aceasta a fost lichidată, dar o asemenea moștenire istorică nu putea să nu lase urme în conștiința societății, chiar dacă pentru o perioadă de timp în Basarabia s-a instaurat un regim totalitar ateist. Chiar în sânul clerului, care la acel moment ținea de Biserica Ortodoxă Rusă, erau persoane care cunoșteau influența binefăcătoare pe care a avut-o instituția respectivă asupra societății basarabene în perioada interbelică. Printre aceștia era și magistrul în teologie, protoiereul Petru Buburuz, militant activ pentru renașterea națională și spirituală a Basarabiei, deputat în parlamentul fostei Uniuni.

Discuțiile despre necesitatea și oportunitatea facultății au fost reluate în anii 90 ai secolului XX. La 9 august 1990 prot. Petru Buburuz adresează o scrisoare prim-ministrului Republicii Moldova Mircea Druc, în care scrie: „*Astăzi cu toții tot mai clar înțelegem că e imposibil orice progres în societate fără restabilirea valorilor spirituale, care s-au cristalizat în sufletul poporului în decursul secolelor. Într-o mare măsură la acest proces îndelungat și anevoios ar putea contribui și Biserica, care întotdeauna a fost cu poporul. Dar astăzi [...] Biserica se află într-o stare grea, în primul rând din cauza lipsei cadrelor bisericești bine pregătite. De aceea, cu tot ajutorul acordat de frații noștri din România, devine o necesitate tot mai stringentă redeschiderea Seminarului Teologic din Chișinău.*

În legătură cu aceasta Vă rog să examinați problema reîntoarcerii în aceste scopuri a clădirii fostului Seminar Teologic de pe str. Pirogov, nr. 67, împreună cu paraclisul și casa rectorului. Acest sediu a fost construit special pentru Seminar și corespunde întocmai noilor necesități. Aș socoti că întoarcerea clădirii adevăratului stăpân este o obligație morală”.

Nu urmează nicio reacție, de aceea la 6 decembrie 1990 prot. Petru Buburuz apelează din nou la prim-ministrul Mircea Druc cu o altă notă, în care abordează aceeași chestiune.

La început se punea problema înființării unui seminar teologic. Ulterior, însă, în procesul de studiere a tuturor aspectelor problemei, care a durat un an – necesități de cadre pedagogice, fonduri financiare și materiale, ustensile speciale – s-a ajuns la concluzia că cea mai reușită variantă ar fi reînființarea Facultății de Teologie, ce existase anterior la Chișinău, și care, prin toată activitatea sa, își cucerise o faimă de invidiat. Ca urmare, la 25 septembrie 1991, Valeriu Muravschi, prim-ministrul Republicii Moldova, semnează hotărârea guvernului nr. 538 ***Cu privire la reînființarea Facultății de Teologie la Chișinău,*** prin care stabilește, că de la 1 octombrie 1991 este înființată Facultatea de Teologie pe lângă Universitatea de Stat din Moldova, atribuindu-i blocul de studii nr. 2 al Universității de pe strada M. Kogălniceanu, nr. 67. Se concretiza că Facultatea de Teologie se finanțează din contul Ministerului Științei și Învățământului al Republicii Moldova, idee susținută de Ministrul Nicolae Mătcaș, care încă la 16 septembrie 1991 a dispus să se organizeze concursul de admitere la facultate, să se completeze corpul profesoral și să se desemneze conducerea facultății.

La primul hram al Facultății (2/15 februarie – „Întâmpinarea Domnului") după deschidere au fost invitate fețe bisericești din România. Ziarul „**Moldova Suverană"** din 15 februarie 1992 constata, că *„în zilele de 14 și 15 februarie la Chișinău s-au aflat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Moldovei și Bucovinei Daniel Ciobotea, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit al Olteniei Nestor Vornicescu și Prea Sfințitul Episcop al Galaților și Dunării de Jos Casian Crăciun, însoțiți de un sobor de preoți.*

Înaltele fețe bisericești au participat la Sfințirea Paraclisului Facultății de Teologie, care și-a reluat activitatea după o îndelungată pauză".

Un mesaj de profundă dragoste pentru pământeni a transmis Antonie Plămădeală, Mitropolitul românilor ortodocși din Transilvania, Crișana și Maramureș, absolventul de odinioară al Seminarului Teologic „Gavriil Bănulescu-Bodoni" din Chișinău, care atunci se afla la Geneva la Conferința Bisericilor Europene.

Protoiereul Petru Buburuz, în calitatea sa de decan, căuta să ridice Facultatea de Teologie la nivelul pe care-1 atinsese în perioada interbelică,

când era considerată a doua ca importanță în întreaga Românie, după cea de la Cernăuți. Elaborează Statutul Facultății, readuce Catapeteasma Paraclisului de la Timișoara, fiind restaurată de renumita pictoriță Eleonora Romanescu. Începe restaurarea încăperilor și crearea unor condiții normale pentru activitatea ulterioară.

Dar raportul de 50%:50% în acoperirea cheltuielilor, stabilit odată cu înființarea Facultății, a fost respectat numai de guvern, Mitropolia Moldovei eschivându-se din start de la onorarea obligațiunilor.

O asemenea atitudine din partea Mitropoliei Moldovei față de Facultatea de Teologie se explică prin câțiva factori. Prot. Petru Buburuz a stabilit programele de studii, luând ca model învățământul similar din România, axându-le, de fapt, pe aspectul și tendințele istoriei naționale, făcând abstracție de politica promovată de Sinodul Bisericii Ruse. Un alt factor, care l-a nemulțumit pe Vladimir – la Chișinău s-a intensificat mișcarea pentru revenirea la Biserica neamului, biserică ce activase în spațiul dintre Prut și Nistru până la 1944. Căci ideea ce încolțise în inimile multor băștinași la 1991, odată cu despărțirea de U.R.S.S., și care n-au uitat de tragediile prin care a trecut poporul după ce a nimerit în „brațele" rușilor, era sprijinită de tot mai multă lume, inclusiv de colaboratorii Facultății de Teologie. Iar ca urmare, la 19 decembrie 1992 are loc reactivarea Mitropoliei Basarabiei, eveniment produs prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. O atare acțiune nu a fost pe placul multora. Mircea Snegur, președintele Republicii Moldova, la 24 decembrie a ținut în Parlament o cuvântare în care a condamnat actul reactivării Mitropoliei Basarabiei. Autoritățile de la Chișinău, care continuau să se orienteze spre Moscova, nu acceptau schimbarea opticii clerului din Republica Moldova

Văzând atitudinea ostilă a guvernanților față de Facultatea de Teologie, prot. Petru Buburuz cere sprijinul Episcopului de Bălți Petru Păduraru, care, între timp, fusese recunoscut ca locțiitor de Mitropolit al Basarabiei. Și atunci Mitropolia Autonomă a Basarabiei, parte componentă a Mitropoliei Române, la 3 februarie 1993 adoptă decizia nr. 24, în care stipulează: „*Mitropolia Autonomă a Basarabiei reia sub oblăduirea sa părintească Facultatea de Teologie din Chișinău, înființată în 1926*".

Acest gest al Mitropoliei Basarabiei a nemulțumit pe acei, care continuau să se orienteze spre Moscova, și ei pun la cale un complot

contra Facultății, implicând un grup de studenți, care declară că vor să fie „*cu Mircea Snegur și IPS Mitropolitul Vladimir*". Administrația Universității de Stat încearcă să liniștească spiritele, dar nu reușește. Urmează mitinguri, continuă lupta între tabere. Intervine guvernul A. Sangheli, care la 11 octombrie 1993 adoptă hotărârea nr. 630 ***Cu privire la reorganizarea Facultății de Teologie în Academia Teologică din Moldova,*** subordonând-o Eparhiei Chișinăului și Moldovei. Astfel a învins expansionismul bisericesc al Mitropoliei Moldovei și a început drama Facultății.

Mulți studenți n-au dorit să-și continue studiile în nou-născuta Academie Teologică cu program instructiv de tip rusesc. A intervenit Ministerul Științei și Învățământului, care s-a adresat României, iar ca urmare – toți studenții de la fosta Facultate Teologică din Chișinău, care au dorit să-și continue studiile sub egida Mitropoliei Române, au fost înmatriculați și asigurați cu cămine și burse din contul statului vecin.

Astfel s-a încheiat etapa a doua a istoriei Facultății de Teologie din Chișinău. Atât în prima fază de existență a acesteia (1926-1944), cât și în cea de a doua (1992-1993) soarta Facultății a fost pecetluită de către acțiunile autorităților de la Moscova, care n-au putut accepta ca la Chișinău să existe o instituție religioasă, ce să nu i se subordonează.

Festivitatea de deschidere a Facultății de Teologie din Chișinău, 8 noiembrie 1926

Silvia CORLĂTEANU-GRANCIUC
e-mail: corlateanugranciucsilvia@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5628-4645

Cercetarea evaluează coordonatele istorice, administrative și culturale ale înființării Facultății de Teologie din Chișinău, un reper major pentru învățământul universitar din Basarabia interbelică. Instituția a luat ființă prin Decretul regal nr. 1137 din 21 aprilie 1926 ca secție academică a Universității Mihăilene din Iași. Dincolo de dimensiunea strict teoretică, proiectul a fost gândit ca un nucleu de difuzare a culturii românești și de consolidare a identității naționale în teritoriul dintre Prut și Nistru. Ceremonia oficială de deschidere s-a desfășurat la 8 noiembrie 1926, de sărbătoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, fiind rezultatul unei organizări riguroase intermediate de Arhiepiscopia Chișinăului și Ministerul Instrucțiunii Publice.

În preziua festivităților, Consiliul Eparhial a adoptat măsuri administrative de importanță majoră: restructurarea învățământului din seminarele locale, deschiderea unui cămin studențesc și alocarea unor fonduri bisericești substanțiale pentru burse și logistă (cheltuieli destinate preluării ulterioare de către bugetul statului). Concomitent, corpul didactic, sub conducerea decanului Ioan Mihălcescu și a noului prodecan Constantin Tomescu, a stabilit ca instituția să poarte numele „Mitropolit Petru Movilă", avându-l ca ocrotitor spiritual pe Sfântul Atanasie cel Mare. Înscrierile au confirmat un interes public uriaș, prima generație adunând circa cinci sute de studenți printre care se numărau și câteva femei. Acest colectiv era extrem de eterogen, reunind tineri absolvenți, dar și preoți în funcție, avocați, medici sau cadre militare.

Manifestările au debutat cu o slujbă la capela facultății și un Te-Deum la Catedrală, oficiat de un sobor extins de ierarhi în frunte cu Arhiepiscopul Gurie Grosu. Impactul național și politic al momentului a fost reconfirmat de sosirea unei delegații guvernamentale și academice de la București cu un tren special. Printre oaspeții de marcă s-au numărat miniștrii Ion Petrovici

(Instrucțiune) și Ioan Lupaș (Sănătate, delegat și al Academiei Române), prorectorul Universității din Iași, Petre Bogdan, și profesorul Onisifor Ghibu. Alocuțiunile susținute în Sala Eparhială au definit facultatea drept un „far al culturii naționale", esențial în contracararea presiunilor ideologice de la Răsărit. Programul festiv s-a încheiat cu un banchet și un spectacol caritabil la Teatrul Național pentru strângerea de fonduri, cursurile debutând a doua zi cu prelegerea inaugurală a profesorului Teodor M. Popescu.

În intervalul 1926–1940, Facultatea de Teologie și-a îndeplinit obiectivele, devenind un pilon fundamental al integrării intelectuale și spirituale a Basarabiei în spațiul cultural românesc.

Cuvinte-cheie: Facultatea de Teologie din Chișinău, învățământ superior românesc, Basarabia interbelică, Universitatea Mihăileană din Iași, Gurie Grosu, Ion Petrovici, Ioan Lupaș, Petre Bogdan, integrare culturală.

Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău reflectată în presa românească a anului 1926

Costin CROITORU

e-mail: costin_croitoru1@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4732-2301

Anul acesta se împlinesc 100 de ani de la deschiderea Facultății de Teologie din Chișinău, înființată la 6 septembrie 1926, prin decizia Ministerului Instrucțiunii Publice, ca prima instituție de învățământ superior din Basarabia, filială a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași. Dacă tâlcurile creării acestui organism cu totul special în spectrul educațional superior – cu atât mai mult în momentul și locul ales –, se leagă indisolubil de esența Statului Unitar Român care prinsese conturul la 1918, arhitectura sa organizatorică nu a fost lipsită de controverse. De la interese mărunte, mai degrabă orgolii fals patriotice (locale), referitoare la plasarea geografică a nou înființatei instituții de învățământ superior, la disensiuni de fond, relative la modelul de urmat al preconizatei instituții – Academie Teologică Independentă după modelul rus *versus* Facultate de Teologie după modelul românesc –, la rațiuni de stat cu mult mai ample care țineau de cultivarea românismului prin intermediul acestui liant istoric extraordinar, creștinismul, într-un spațiu cu un indice de vulnerabilitate ridicat în privința influenței țariste / propagandei bolșevice.

Toate aceste convulsii referitoare la înființarea Facultății de Teologie din Chișinău – înființare care și-a arătat cu prisosință roadele, atât din perspectiva unui corp profesoral cu adevărat de excepție între care pot fi identificate numeroase nume marcante ale culturii naționale, dar și a numeroșilor studenți și absolvenți care au dus o fecundă activitate de misionariat – au reverberat destul de puternic și în presa scrisă. Analizând doar ziarele anului 1926 – anul înființării Facultății –, am identificat peste 100 de articole referitoare la acest eveniment sau conexe lui, care redau diverse informații, știri, păreri, opinii sau viziuni. Ecourile acestea și, în general, atenția publică, arată cu prisosință interesul cu care era urmărit subiectul. Cotidiene din București („Adevărul", „Argus", „Aurora", „Cuvântul", „Dimineața", „Îndreptarea", „Lupta", „Politica", „România", „Universul",

„Viitorul”), Blaj („Unirea”), Constanța („Dobrogea Junǎ”), Iași („Lumea”, „Opinia”), Oradea („Tribuna”), Timișoara („Voința Banatului”) dar și Chișinău („România Nouă”, „Luminătorul”) au preluat sau au documentat știri, opinii, luări de poziție, iar urmărirea lor astăzi, deși migăloasă, compune un „dosar informativ” cu un pronunțat caracter documentar.

Prin intermediul intervenției de față mi-am propus să-i aduc în fața celor interesați pe acești martori cotidieni evenimentelor, cu titlu pur informativ, rămânând excentric oricăror încercări de interpretare a informațiilor redate de presă ori vreunei tentative de a plasa materialul jurnalistic identificat într-un spectru propagandistic sau curent politic.

Mitropolitul Antonie Plămădeală – 100 de ani de la naștere: destin de ierarh, cărturar și om de cultură

Tatiana DARII

e-mail: tatiana.darii83@gmail.com

Mitropolitul Antonie Plămădeală (1926–2005) reprezintă una dintre personalitățile marcante ale Bisericii Ortodoxe Române, remarcându-se prin vocația sa de ierarh, teolog, scriitor și om de cultură. Născut la 17 noiembrie 1926, în localitatea Stolniceni, fostul județ Lăpușna, acesta și-a consacrat viața slujirii Bisericii, promovării valorilor spirituale și cultivării identității românești. Prin activitatea pastorală, intelectuală și publicistică, a contribuit semnificativ la îmbogățirea patrimoniului teologic și cultural românesc.

Opera sa, reprezentată de volume precum *Trei ceasuri în iad*, *Dascălii de cuget și simțire românească*, *Basarabia* și *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, reflectă preocuparea pentru credință, libertatea conștiinței, valorile culturii naționale și păstrarea memoriei istorice. În anul 1992, a fost ales membru de onoare al Academiei Române, recunoaștere a contribuției sale la viața spirituală și culturală.

Pentru municipiul Hâncești, personalitatea Mitropolitului Antonie Plămădeală are o semnificație deosebită. În anul 2006, la împlinirea unui secol de activitate a bibliotecii publice din localitate, instituția a primit numele său, devenind un reper al promovării valorilor spiritualității și culturii românești.

În acest context, Biblioteca Publică Raională „ÎPS Antonie Plămădeală" și-a asumat misiunea de a păstra vie memoria patronului spiritual prin organizarea de simpozioane științifice, conferințe, expoziții tematice, întâlniri cu personalități culturale și activități de valorificare a operei sale. Un rezultat important al activității de documentare și cercetare a instituției îl constituie realizarea biobibliografiei *Zidind iubire, a urcat în icoană*, consacrată vieții și activității marelui ierarh.

În concluzie, comemorarea centenarului nașterii Mitropolitului Antonie Plămădeală reprezintă nu doar un prilej de evocare a unei personalități remarcabile, ci și o responsabilitate culturală și morală de a transmite

generațiilor viitoare valorile credinței, cunoașterii și identității naționale. Prin activitatea sa, biblioteca din Hâncești contribuie la perpetuarea moștenirii unui fiu al Basarabiei, a cărui operă continuă să inspire viața spirituală și culturală contemporană.

Cuvinte-cheie: Antonie Plămădeală, spiritualitate românească, cultură națională, patrimoniu cultural, bibliotecă publică, memorie culturală.

Un comunist la Facultatea de Teologie din Chișinău: profesorul Petre Constantinescu-Iași

Adrian DOLGHI

e-mail: addolghi@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6770-6890

Comunicarea analizează cazul istoricului Petre Constantinescu-Iași, numit în 1927 profesor la Catedra de Istorie a Artei Creștine a Facultății de Teologie din Chișinău și judecat în 1936 pentru activitate comunistă subversivă. Cazul este tratat ca un episod revelator pentru tensiunile ideologice și geopolitice din Basarabia interbelică. Demersul este predominant istoriografic și se sprijină pe presa din Basarabia din anii 1936–1937, pe cercetări recente despre învățământul teologic basarabean și istoria Partidului Comunist Român.

Comunicarea reconstituie profilul biografic al protagonistului. Născut în 1892 în orașul Iași, acesta a intrat în contact cu mișcarea socialistă încă din liceu, a activat aproape cincisprezece ani ca profesor în provincie, a fost implicat în structurile socialist-comuniste de la Bârlad și Iași și a înființat în 1922 „Societatea Maxim Gorki". După susținerea unei teze de doctorat despre arta bizantină, a fost numit profesor agregat la Chișinău, în urma evaluării din noiembrie 1927 a 61 de candidați pentru 16 catedre. Conform surselor, mutarea ar fi avut și o dimensiune de supraveghere din partea Siguranței.

Sunt elucidate activitatea lui Constantinescu-Iași la Chișinău, legăturile lui cu filiala locală a Partidului Comunist, contactele stabilite la Paris în 1928, cercurile „Marx-Lenin" și „Prietenii Uniunii Sovietice" și rolul de animator al asociației „Amicii URSS". Sunt detaliate acuzațiile formulate în 1935 de Consiliul de Război al Corpului III Armată: primirea de directive din străinătate și îndemnul la lupta de clasă până la dictatura proletariatului. Probele invocate sunt notele manuscrise de la ședința clandestină din București (septembrie 1934), broșura *Fascismul* și participarea la 26 noiembrie 1934 la ședința clandestină a antifasciștilor din Chișinău, urmată de arestarea din 28 noiembrie. Procesul a început la 5 martie 1936 și a durat peste trei săptămâni. Apărarea a susținut că antifascismul nu se

identifică cu comunismul. Condamnarea a fost confirmată prin rezoluția regelui Carol al II-lea din 6 februarie 1937 și a atras pierderea catedrei. Reintegrarea universitară a survenit în decembrie 1944, iar ascensiunea postbelică a cuprins funcții ministeriale, academice și de conducere în cadrul Institutului de Istorie.

Este analizată în detalii polarizarea presei în jurul cazului. Publicațiile favorabile inculpatului (Credința, Adevărul, Dimineața) au prezentat procesul ca represiune politică și au invocat solidaritatea intelectualilor cehoslovaci și francezi. Cele critice (Basarabia, Gazeta Basarabiei, Țara Noastră, Zorile) au denunțat un comunism camuflat sub antifascism. Sunt discutate și pozițiile corpului profesoral, care l-a considerat incompatibil cu facultatea, ale autorităților și ale opiniei publice. Se reține acuzația de „cuib comunist", folosită de Ion Antonescu în 1941 la adresa Facultății de Teologie și apărarea lui Nichifor Crainic care a afirmat că profesorul Constantinescu-Iași ar fi fost un caz izolat.

Concluzia este că măsurile întreprinse de autoritățile române au constituit o apărare legitimă a statului împotriva unei influențe externe organizate. Cazul ilustrează totodată limitele capacității statului de a contracara infiltrarea ideologică.

Cuvinte-cheie: Facultatea de Teologie din Chișinău, PCR, Petre Constantinescu-Iași, URSS, propagandă.

Legăturile Facultății de Teologie din Chișinău cu Bulgaria în perioada interbelică (1926-1940)

Ivan DUMINICA

e-mail: ivan.duminica@mec.gov.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2019-6456

Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău, în anul 1926, a reprezentat un moment important în dezvoltarea învățământului superior din Basarabia. Deși principala sa misiune era pregătirea clerului ortodox, instituția a devenit treptat și un centru de cooperare academică internațională, stabilind legături cu mediul teologic din Bulgaria.

Un rol deosebit în dezvoltarea acestor relații i-a revenit profesorului universitar Constantin N. Tomescu (1890-1983). În anul 1930, în timpul unei vizite la Sofia, Constantin N. Tomescu a avut întrevederi cu reprezentanții Facultății de Teologie, printre care profesorii Stefan Țankov și Ivan Snegarov, propunând organizarea unor schimburi de profesori și studenți. Inițiativa a beneficiat de susținerea mitropolitului Ștefan al Bulgariei. Revenit la Chișinău, Tomescu a obținut acordul arhiepiscopului Gurie Grosu, care a dispus rezervarea anuală a uneia dintre cele opt burse oferite de Arhiepiscopie pentru pregătirea unui student bulgar.

Primul beneficiar a fost Donco Pop Constantinov, care a absolvit facultatea în anul 1934, susținând teza despre istoria Arhiepiscopiei Ohridei și legăturile acesteia cu Biserica Ungrovlahiei. Ulterior, și-a continuat pregătirea la Roma, devenind profesor de seminar și arhimandrit în Bulgaria.

În anii următori, la Chișinău au studiat și alți tineri bulgari. Borislav Svracov, absolvent în 1935, a cercetat influența Mănăstirii Rila în România, continuându-și ulterior cariera universitară în Europa Occidentală și America de Nord. Nicola Kațarschi, licențiat în 1938, a abordat problema schismei Bisericii Bulgare și atitudinea Bisericii Române, devenind ulterior arhimandrit și slujitor al Mănăstirii Rila. Asen Svracov, absolvent în 1939, a studiat dovezile arheologice ale răspândirii creștinismului în provinciile dunărene.

Printre studenții bulgari s-au numărat și Nicolai Stoev, care a continuat studiile la Iași și a activat ulterior în diplomația bulgară, Jivca

Staneva, licențiată în anul 1942 și devenită profesoară în Bulgaria, precum și George Popov, care și-a întrerupt studiile din motive de sănătate.

Un aspect semnificativ al acestei cooperări l-a constituit integrarea studenților bulgari în mediul academic și cultural basarabean. Potrivit mărturiilor lui Constantin N. Tomescu, aceștia au beneficiat nu doar de burse și cazare în internatul facultății, ci și de sprijinul personal al profesorilor și colegilor. Însușirea limbii române le-a permis să susțină examenele și să elaboreze lucrările de licență în această limbă. Vizitele organizate la mănăstirile din Basarabia au contribuit la familiarizarea lor cu tradițiile monahale românești, iar unele relații stabilite în perioada studiilor s-au transformat în legături familiale durabile. Astfel, Asen Svracov și Nicolae Stoev s-au căsătorit cu tinere originare din Basarabia.

Relațiile stabilite în perioada interbelică nu s-au încheiat odată cu desființarea facultății. Constantin N. Tomescu a păstrat legătura cu foștii săi studenți și cu reprezentanții Bisericii Ortodoxe Bulgare. În timpul vizitei sale în Bulgaria, la sfârșitul anului 1966 și începutul anului 1967, a fost primit de patriarhul Chiril, de conducerea Academiei Teologice din Sofia și de mai mulți ierarhi bulgari.

Așadar, Facultatea de Teologie din Chișinău a contribuit nu doar la pregătirea clerului din Basarabia, ci și la formarea unor personalități ale vieții bisericești, academice și publice din Bulgaria. Cooperarea dintre cele două medii teologice constituie astfel o pagină semnificativă a relațiilor culturale și spirituale româno-bulgare din secolul al XX-lea.

Cuvinte-cheie: Facultatea de Teologie din Chișinău, Bulgaria, Constantin N. Tomescu, Gurie Grosu, studenți bulgari, cooperare academică, relații bisericești.

Episcopul Dionisie Erhan (1868-1943) - dascăl și îndrumător al tinerilor basarabeni

Andrei EȘANU

acad_andrei_esanu@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-1190-3075

Valentina EȘANU

valentinaesanu60@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0421-9320

În comunicare se arată că Episcopul Dionisie Erhan (1868-1943) este apreciat ca una dintre cele mai importante personalități ale vieții ecleziastice și culturale din Basarabia din prima jumătate a sec. al XX-lea. În timpul activității sale de monah, stareț al Mănăstirii Suruceni, de Episcop vicar al Chișinăului și Hotinului apoi și de Episcop titular a Cetății Albe-Ismail, deși era un autodidact, a acumulat adânci cunoștințe de carte în istoria neamului și bisericii românești și mai ales în domeniul teologiei. Încă din perioada țaristă în activitățile sale în mănăstire, apoi și în înaltele ranguri bisericești după 1918, s-a îngrijit permanent și de instruirea prin carte românească a călugărilor și fraților de ascultare, de deschiderea unor școli sătești și pe lângă orfelinate, inclusiv seminare duhovnicești de pregătire a clerului, de selectare și trimitere a tinerilor basarabeni, inclusiv și dintre rubedeniile sale, la studii prin școli normale, licee și universități, inclusiv din străinătate. Nu rare ori aceștea erau susținuți cu burse din contul său.

O atenție deosebită a acordat Facultății de Teologie din Chișinău, la care trimitea tineri din eparhiile în care activa, ba chiar a acordat o bursă unui student creștin din Siria. Majoritatea dintre cei instruiți și îndrumați de starețul, apoi și de Episcopul Dionisie au ajuns în ranguri înalte călugărești pe la mănăstiri și episcopii din Basarabia, buni preoți și învățători cu înaltă cultură și conștiință românească, precum și deputați în Sfatul Țării, care la 27 martie 1918 au votat Unirea Basarabiei cu România. Acest efort al lui Dionisie Erhan a fost apreciat de cei din anturajul său, prin publicarea în presa timpului a diverse articole, memorii și evocări.

Contribuția Facultății de Teologie din Chișinău la promovarea culturii și spiritualității naționale din Basarabia

Episcopul Veniamin GOREANU
e-mail: psveniamin@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-3419-1094

Pregătirea clerului în spațiul basarabean, după perioada țaristă a întâmpinat multe dificultăți. Atât preoții, cât și poporul, purta în suflet sechelele parvenite în urma rusificării agresive din secolul al XIX-lea. La acest proces, Biserica Ortodoxă a fost elementul-cheie, utilizată de ierarhii ruși, care au păstorit aici, lăsând urme în sufletele basarabenilor. Aspect identificat chiar în ședințele eparhiale din anul 1921, când se discutau subiecte privind înființarea la Chișinău a unei instituții de învățământ teologic superior exact ca în Biserica Ortodoxă Rusă, chiar și denumirea exprimă această dorință: „Academia de Teologie". Era firească această manifestare a clerului, la doar trei ani după Unirea din 1918, când toți preoții cu studii superioare fuseseră școliți în instituțiile rusești.

Studiul își propune să menționeze idealurile la care aspirau studenții, unii dintre ei devenind mari personalități nu doar în spațiul ecleziastic autohton. Aceștia și-au format și cultivat conștiința moral-națională pe băncile Facultății de Teologie din Chișinău, iar activitatea lor a stimulat tendința instituției de a naște și crește valori naționale. Nu este suficient să amintim doar de cei mai străluciți absolvenți, ci este firesc să trecem în revistă și numele preoților profesori, care s-au dedicat formării viitorilor clerici, dând dovadă de conștiință eclesială și responsabilitate în procesul educațional. În acest sens, am încercat să prezentăm chipurile câtorva dintre aceștia. Dobândirea cunoștințelor teologice a fost îmbinată cu cultivarea virtuților spirituale și naționale, cu asumarea sarcinii pastorale în vremuri de înnoire, dar și de încercare.

O atenție deosebită este acordată poziției Facultății de Teologie în programele naționale privind cultivarea valorilor românești. Este cunoscut faptul că la baza acestei instituții de teologie a stat mâna vrednicului Mitropolit al Basarabiei, Gurie Grosu. Actele de arhivă și presa vremii confirmă faptul că înaltul prelat a introdus în procesul didactic elemente de

formare dublă a viitorilor slujitori: cea pastorală și cea patriotică națională. Astfel că, facultatea devine un laborator ce pregătea clerul basarabean după toate criteriile românești, ca să facă față provocărilor timpului: *analfabetismul*, *curentelor neoprotestante și celor ateiste*, *inochentismului*, *dar și a multor grupări clandestine pro ruse*.

Metodologia cercetării se focalizează nu doar pe analiza istorico-documentară a surselor de arhivă, sau a celor din presa vremii, ci și pe metoda critică de cercetare: verificarea veridicității documentelor și analiza conținutului textului pentru a stabili dacă conceptul abordat este cel util. Această abordare va permite investigarea raportului dintre tendințele profesorale și asimilările studenților, ambele raportate la gradul de implementare.

La final, studiul analizează metodele și tehnicile de cultivare a spiritului național-spiritual, utilizate în perioada interbelică, cu dorința de a se reactualiza în activitatea didactică a noilor extensii a Facultăților de Teologie din Iași și București, în cadrul Universității de Stat din Chișinău. Prerogativa studiului este ancorată în stabilirea unui program de studii și metode care să contribuie la promovarea teologiei academice și trăirii duhovnicești, precum și culturii și spiritualității românești în acest spațiu.

Educația cetățenească și patriotică a studenților și doctoranzilor de la Institutul Teologic din București în anul universitar 1978-1979

Dorin-Demostene IANCU

e-mail:doriniancu84@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-6773-5034

În semestrul I al anului universitar 1978-1979, la Institutul Teologic Universitar din București s-au desfășurat activități privind educația cetățenească și patriotică a studenților și doctoranzilor, în conformitate cu tematica aprobată în anul 1978 de Cancelaria Sfântului Sinod și avizată de Departamentul Cultelor. Institutul Teologic a întocmit în anul 1979 un raport privind această activitate, care a fost trimis de Cancelaria Sfântului Sinod, Departamentului Cultelor.

Activitatea a fost coordonată de Preotul Profesor Dumitru Radu. Aceasta a presupus organizarea unui eveniment cultural coordonat de diaconul conferențiar Nicu Moldoveanu referitor la împlinirea a 60 de ani de la Marea Unirire din 1918. A fost organizat un concurs istorico-literar pe tema „înfăptuirea Unirii de la 1918 și desăvârșirea ei în socialism". De asemenea, la aniversarea festivă a Marii Uniri au participat Patriarhul Iustin Moisescu și Ion Roșianu, președintele Departamentului Cultelor. Preotul Profesor Niculae Șerbănescu a susținut prelegeri privitoare la istoria românilor, au fost vizionate piese de teatru, filme și a fost desfășurată de către studenți și doctoranzi „muncă patriotică" (descărcarea și sortarea a 1750 tone de cartofi, deszăpezirea unor străzi).

Cuvinte cheie: Institutul Teologic din București, educație cetățenească și patriotică, Nicu Moldoveanu, Niculae Șerbănescu, Departamentul Cultelor

Civic and patriotic education of students and doctoral candidates at the Theological Institute of Bucharest in the academic year 1978-1979

In the first semester of the 1978-1979 academic year, at the Theological Institute of Bucharest, activities were carried out regarding the civic and patriotic education of students and doctoral candidates, in accordance with the theme approved in 1978 by the Chancellery of the Holy Synod and endorsed by the Department of Cults.

The Theological Institute prepared a report on this activity in 1979, which was sent by the Chancellery of the Holy Synod to the Department of Cults. The activity was coordinated by Priest Professor Dumitru Radu. The activity involved the organization of a cultural event coordinated by associate deacon Nicu Moldoveanu regarding the 60th anniversary of the Great Union of 1918. A historical and literary competition was organized on the theme of „the accomplishment of the Union of 1918 and its perfection in socialism". Also, the festive anniversary of the Great Union was attended by Patriarch Iustin Moisescu and Ion Roșianu, president of the Department of Cults. Priest Professor Niculae Șerbănescu gave lectures on the history of the Romanians, plays and films were watched, and „patriotic work" was carried out by students and doctoral candidates (unloading and sorting 1,750 tons of potatoes, snow removal from some streets).

Keywords: Theological Institute of Bucharest, civic and patriotic education, Nicu Moldoveanu, Niculae Șerbănescu, Department of Cults

Biserica Ortodoxă și Unirea Basarabiei cu România (1917–1928): integrare, mobilizare și contestare

Dumitru LISNIC

e-mail: dumitru1999.lisnic@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0001–8834–258X

În comunicare este examinat modul în care simbolurile, practicile, rețelele sociale și ierarhiile ecleziastice ale Bisericii Ortodoxe au fost mobilizate atât pentru consolidarea unirii Basarabiei cu Regatul României, cât și în tentativele de subminare a actului Unirii din 27 martie 1918.

Prezentarea se bazează pe o cercetare aflată în desfășurare, al cărei argument central este că, în condițiile în care creștinismul ortodox reprezenta confesiunea majoritară în Basarabia, simbolurile, practicile, narațiunile și ierarhiile sale ecleziastice au fost implicate atât în eforturile de integrare a provinciei dintre Prut și Nistru în România întregită, cât și în anumite tentative de subminare a unității statului român.

În prima parte a comunicării sunt examinate atitudinile clerului și ale mirenilor din Basarabia față de ideea unirii cu România, în contextul proceselor politice și sociale declanșate de Revoluția Rusă. În a doua parte, sunt analizate principalele modalități prin care statul român a recurs la creștinismul ortodox și la instituția Bisericii pentru a facilita integrarea Basarabiei în România. În partea finală a comunicării este examinat modul în care diverși actori interni și externi au încercat să instrumentalizeze anumite practici și credințe religioase asociate creștinismului ortodox în scopul subminării Unirii Basarabiei cu România.

Prezentarea se bazează pe materiale documentare provenite din arhivele de la Chișinău, precum și pe publicații periodice ale epocii. Cercetarea se concentrează asupra perioadei 1917–1928.

Alexandru V. Boldur – profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău

Polina LUNGU

e-mail: lungu.polina@usch.md
ORCID ID: 0000-0001-8581-2523

Alexandru V. Boldur a fost istoricul basarabean care și-a dedicat viața cercetării istoriei Basarabiei și profesorul care și-a dorit să activeze într-o universitate românească după mai mulți ani de activitate în Rusia sovietică.

Deși a fost atenționat de Constantin Stere că va fi dificil să obțină un post didactic într-una dintre universitățile românești, Alexandru V. Boldur nu a renunțat la această idee. Astfel, în anul 1927, după revenirea sa de la Paris și publicarea lucrării „La Bessarabie et les relations russo-roumaines. La question bessarabienne et le droit international", Alexandru V. Boldur a fost numit în funcția de conferențiar-suplinitor la Facultatea de Teologie din Chișinău în baza deciziei ministeriale, unde a debutat cu predarea cursului *Istoria Românilor cu privire specială la istoria Basarabiei*.

Potrivit memoriilor lui Alexandru V. Boldur, ascensiunea sa în cariera didactică nu a fost deloc ușoară, ba dimpotrivă, a fost destul de complicată, de la debutul său profesional și până la încheierea activității didactice. În documentele de arhivă se păstrează dovezile care descriu parcursul lui Alexandru V. Boldur în cadrul Facultății de Teologie din Chișinău, dar și până la pensionarea sa din învățământul superior înainte de termenul legal, anul 1947.

În paralel cu activitatea pedagogică, Alexandru V. Boldur a publicat mai multe lucrări științifice și studii dedicate istoriei Basarabiei, întâmpinând mai multe obstacole la publicarea acestora.

În vâltoarea timpului și presiunile existente, istoricul și profesorul basarabean Alexandru V. Boldur a izbutit să formeze generații de tineri care studiau la acea vreme la Facultatea de Teologie din Chișinău și să lase o moștenire prețioasă materializată în publicațiile sale, care cu greu reușeau să pătrundă în circuitul științific, cauza fiind tematica abordată.

Cuvinte-cheie: Alexandru V. Boldur, Facultatea de Teologie din Chișinău, carieră didactică, istoria Basarabiei.

Formarea conștiinței morale și a integrității clericale în învățământul teologic basarabean interbelic: personalități, valori și continuitate

Grigore LUPAȘCU

lgiyou.personal@gmail.com

Învățământul teologic din Basarabia interbelică a constituit un important spațiu de formare intelectuală, spirituală și morală a clerului ortodox, contribuind la consolidarea responsabilității pastorale și la promovarea valorilor creștine în societate. În contextul centenarului înființării Facultății de Teologie din Chișinău (1926–2026), prezenta comunicare își propune să analizeze contribuția unor personalități reprezentative la dezvoltarea educației morale, a conștiinței deontologice și a principiilor integrității clericale.

Studiul valorifică activitatea și moștenirea intelectuală a mitropolitului Gurie Grosu, a profesorilor Valeriu Iordăchescu și Cicerone Iordăchescu, precum și a preotului profesor Grigore Pișculescu (Gala Galaction), evidențiind particularitățile contribuțiilor acestora la formarea caracterului moral al viitorilor slujitori ai Bisericii. Cercetarea urmărește raportul dintre adevăr, dreptate, conștiință, virtute, responsabilitate și exigențele conduitei clericale, prin prisma teologiei morale ortodoxe și a contextului istoric basarabean.

Un loc distinct revine concepțiilor profesorului Valeriu Iordăchescu, exprimate în lucrările sale de filosofie morală, și reflecțiilor lui Cicerone Iordăchescu privind responsabilitatea publică a preotului și raporturile dintre cler și societate. Contribuția mitropolitului Gurie Grosu este examinată din perspectiva dezvoltării instituționale, a disciplinei bisericești și a responsabilității pastorale, iar activitatea lui Gala Galaction este analizată prin raportare la adevărul evanghelic, mărturia creștină și dimensiunea etică a educației teologice.

Baza documentară a cercetării include lucrarea memorialistică *Jurnal din viața mea* de Constantin N. Tomescu, care oferă mărturii despre mediul universitar, administrația bisericească și personalitățile epocii. Totodată,

sunt investigate numerele revistei *Luminătorul* din perioada 1926–1944, cu accent pe articolele referitoare la morala creștină, disciplina clerului, educația religioasă și responsabilitatea slujirii sacerdotale. Procesele-verbale, rapoartele și temele dezbătute în cadrul Adunărilor Eparhiale constituie surse relevante pentru examinarea modului în care principiile morale se reflectau în organizarea și administrarea vieții bisericești.

O atenție specială este acordată anuarelor Universității din Iași, îndeosebi celui din anul universitar 1936–1937, precum și documentelor privind disciplinele de filosofie, apologetică, teologie morală, patrologie și pastorală. Analiza acestora urmărește identificarea locului ocupat de formarea conștiinței morale și a responsabilității personale în curriculumul teologic interbelic, precum și a relației dintre pregătirea academică și exigențele practice ale slujirii preoțești.

Din perspectivă metodologică, cercetarea îmbină analiza istorico-documentară cu abordarea comparativă și interpretarea teologico-morală, urmărind identificarea continuităților dintre idealurile educației clericale interbelice și provocările etice contemporane. Conceptul actual de integritate este utilizat ca instrument interpretativ, fără a fi atribuit retrospectiv autorilor studiați în accepțiunea sa juridică modernă.

Originalitatea studiului constă în valorificarea interdisciplinară a izvoarelor teologice și istorice pentru examinarea integrității clericale, inclusiv în raport cu prevenirea abuzului de autoritate, a favoritismului, a intereselor personale incompatibile cu slujirea și a altor comportamente care pot afecta credibilitatea instituției ecleziale.

Cercetarea evidențiază actualitatea moștenirii morale a învățământului teologic basarabean și potențialul acesteia de a contribui la consolidarea unei culturi a adevărului, responsabilității și integrității în viața Bisericii și a societății contemporane.

Cuvinte-cheie: învățământ teologic basarabean, conștiință morală, integritate clericală, deontologie duhovnicească, etică pastorală, Gurie Grosu, Valeriu Iordăchescu, Cicerone Iordăchescu, Gala Galaction.

Seminarul Teologic din Chișinău: între promovarea politicilor imperiale și formarea elitelor mișcării de eliberare națională

Vasile MANICĂ

e-mail: vasilemanica@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0000-8973-8236

Seminarul Teologic din Chișinău, înființat în anul 1813, la inițiativa mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, a reprezentat una dintre cele mai importante instituții de învățământ din Basarabia în perioada dominației țariste, având un rol semnificativ în formarea intelectuală, culturală și spirituală a societății basarabene. Organizat în conformitate cu reglementările sistemului educațional și ecleziastic al Imperiului Rus, Seminarul a cunoscut o evoluție complexă, determinată de interferența dintre politicile imperiale de integrare culturală, necesitățile educaționale ale populației autohtone și afirmarea treptată a conștiinței naționale românești.

În primele decenii de activitate, instituția a contribuit la dezvoltarea învățământului teologic și la pregătirea unei categorii distincte de intelectuali, proveniți atât din familiile clericilor, cât și din alte categorii sociale. Structura curriculară inițială, care includea discipline teologice, filologice, istorice și filosofice, precum și studierea limbii române, a favorizat dezvoltarea unui mediu educațional diversificat. Cu toate acestea, intensificarea politicilor de rusificare, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a determinat restrângerea progresivă a utilizării limbii române în procesul instructiv-educativ și consolidarea controlului autorităților imperiale asupra instituției.

La începutul secolului al XX-lea, Seminarul Teologic din Chișinău a devenit un important centru al revendicărilor educaționale, sociale și naționale. Evenimentele revoluționare din anii 1905–1907 au favorizat manifestarea spiritului contestatar în rândul seminariștilor, care au solicitat democratizarea sistemului de învățământ, extinderea drepturilor educaționale și reintroducerea limbii române în programa de studii. Un moment reprezentativ l-a constituit greva din noiembrie 1905, când peste 300 de seminariști au susținut o petiție prin care revendicau reorganizarea instituției și recunoașterea unor drepturi fundamentale privind educația și identitatea lingvistică. Ca urmare a acestor acțiuni, în anul 1906 a fost

aprobată introducerea limbii române ca disciplină facultativă pentru clasele superioare, măsură care, deși limitată, a reprezentat o realizare importantă în contextul politicilor restrictive ale administrației țariste.

Activitatea revendicativă a seminariștilor a provocat reacții represive din partea autorităților ecleziastice și imperiale, manifestate prin supravegherea strictă a elevilor, exmatriculări și suspendarea temporară a activității instituției. Aceste măsuri nu au eliminat însă preocupările pentru afirmarea drepturilor culturale și educaționale ale populației românești din Basarabia.

Dincolo de funcția sa confesională, Seminarul Teologic din Chișinău a reprezentat un important centru de formare intelectuală a societății basarabene, printre absolvenții săi numărându-se personalități precum Alexei Mateevici, Gurie Grosu, Ion Inculeț, Ion Pelivan, Pantelimon Halippa și Pantelimon Erhan, care s-au remarcat ulterior prin contribuțiile lor la viața culturală, bisericească și politică a Basarabiei. Evoluția instituției evidențiază un paradox al politicilor imperiale țariste: deși integrat într-un sistem educațional supus procesului de rusificare, Seminarul a constituit un mediu de formare a unor reprezentanți ai elitei intelectuale basarabene, implicați ulterior în afirmarea identității naționale românești și în mișcarea de emancipare națională de la începutul secolului al XX-lea.

Evoluția educației religioase în învățământul primar din Basarabia interbelică (1918–1940)

Maxim MELINTI

e-mail: melinti.maxim@upsc.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2928-9907

Educația religioasă a reprezentat o componentă importantă a sistemului de învățământ din Basarabia, atât în perioada administrației țariste, cât și după Unirea din 1918. Integrarea provinciei în sistemul educațional românesc a determinat transformări legislative, instituționale și curriculare, care au influențat inclusiv statutul și organizarea predării Religiei în școlile primare. Cu toate acestea, în istoriografia dedicată învățământului basarabean interbelic, atenția cercetătorilor s-a concentrat îndeosebi asupra reformelor școlare, procesului de naționalizare a învățământului și dezvoltării instituțiilor de pregătire teologică, în timp ce practica educației religioase la nivel primar necesită o cercetare mai aprofundată.

Prezenta comunicare își propune să analizeze evoluția educației religioase în învățământul primar din Basarabia în perioada 1918–1940, urmărind locul și rolul disciplinei Religie în sistemul școlar, raporturile dintre autoritățile bisericești și cele educaționale, precum și contribuția preoților și învățătorilor la organizarea procesului instructiv-educativ.

Cercetarea va urmări trei direcții principale. Prima vizează cadrul legislativ și instituțional al predării Religiei, în contextul integrării învățământului basarabean în sistemul educațional al României. A doua direcție privește organizarea propriu-zisă a disciplinei: programele școlare, numărul de ore, manualele utilizate, pregătirea și statutul cadrelor didactice, precum și participarea clerului la educația elevilor. Cea de-a treia direcție urmărește identificarea dificultăților și controverselor privind predarea Religiei, inclusiv a divergențelor dintre autoritățile bisericești și instituțiile statului în privința competențelor, supravegherii și organizării învățământului religios.

Din punct de vedere metodologic, investigația se întemeiază pe analiza istorico-documentară și comparativă a legislației școlare, a programelor de studii, a publicațiilor pedagogice și bisericești, precum și a

cercetărilor istoriografice existente. Un loc distinct va reveni documentelor de arhivă referitoare la activitatea instituțiilor de învățământ primar și la corespondența dintre autoritățile școlare și cele ecleziastice. Analiza va urmări atât prevederile normative, cât și măsura în care acestea au fost aplicate în practica școlară.

Prin această cercetare se urmărește evidențierea particularităților educației religioase din Basarabia interbelică, identificarea etapelor de reorganizare a disciplinei și clarificarea raporturilor dintre Biserică, Stat și școală. Totodată, studiul își propune să distingă între obiectivele oficiale ale educației religioase și posibilitățile reale de realizare a acestora, ținând seama de condițiile sociale, instituționale și pedagogice ale epocii.

Rezultatul preconizat constă în conturarea unei imagini istorice nuanțate asupra locului educației religioase în școala primară basarabeană, evidențiind atât continuitățile și transformările, cât și dificultățile care au însoțit dezvoltarea acesteia. Comunicarea urmărește astfel să contribuie la completarea cercetărilor privind istoria învățământului din Basarabia și la o mai bună înțelegere a relației dintre educația școlară și instituțiile bisericești în perioada interbelică.

Cuvinte-cheie: Basarabia interbelică, învățământ primar, educație religioasă, disciplina școlară Religiea, Biserică și Stat, reforme școlare.

Articole/mărturii ale studentului Paul Mihail(ovici) (1928-1930) despre Facultatea de Teologie din Chișinău

Zamfira MIHAIL

e-mail: zmihail2006@yahoo.com

Prima dragoste a tinereții a fost cartea, din contactul cu cartea am căpătat altă dimensiune a lumii în care trăiam, am adâncit viața mea interioară, am simțit putere și *dorința de a scrie*, lăsa mărturie chiar în ziua împlinirii a 70 de ani preotul Paul Mihail (am citat din *Chemare spre scaunul universitar*, în *Născut în Cornova. Omagiu lui Paul Mihail*, autorul proiectului, coordonator și imagini Vasile Șoimaru, Chișinău, ed. Prometeu, 2006, p. 191).

A început să scrie din Seminar și să publice, fiind student, din 1928. După inaugurarea Facultății de Teologie, la care a fost primit bursier ca șef de promoție al Seminarului cu 10 clase, un grup de inițiativă a înființat *Societatea studenților teologi*, iar din 1928 societatea au reușit să editeze revista „Studentul", a cărei director a fost Paul Mihail(ovici) până la absolvire, în 1930, și plecarea sa la studii, cu bursa Arhiepiscopiei Chișinăului.

În anii studenției (1926-1930) a publicat 25 de articole, documente și zapise, în diferite reviste. Cu referire la Facultatea de Teologie, în revista „Studentul" au apărut 4 articole de atitudine (în terminologia presei: *editoriale*). Retipărirea lor în contextul omagierii Centenarului Facultății și lectura lor integrală (sunt 8 p.) mă determină să nu le parafrazez într-o perspectivă îndepărtată de atmosfera universitară de după Unirea din 1918, informația mea fiind insuficientă.

Istoricii acestei perioade au reținut, probabil, relatarea lui Paul Mihail(ovici) ca mărturie despre Congresul Micii Înțelegeri Studențești de la Praga (vara anului 1930), la care a participat și pe care a tipărit-o atunci în „Luminătorul" sau călătoria de studii la Carlovitz, unde a alcătuit un opis al cărților românești vechi găsite acolo în revista „Misionarul" și „Arhivele Basarabiei".

O sărbătorească omagiere a scris I.P.S. Gurie, ctitor al Facultății, la instalarea sa. „Editorialele" din „Studentul" sunt enumerate în ANEXĂ cu textul articolelor.

Facultatea de Teologie din Chișinău în oglinda presei interbelice din România

Sergiu MUSTEAȚĂ

e-mail: sergmusteata@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0003-2206-9298

Comunicarea își propune să examineze modul în care înființarea, organizarea și activitatea Facultății de Teologie din Chișinău au fost reflectate în presa românească interbelică, evidențiind locul și semnificația instituției în viața religioasă, educațională și culturală a României. Cercetarea valorifică informații, articole, cronici și documente publicate în periodicele vremii, printre care se numără *Luminătorul*, *Biserica Ortodoxă Română*, *Calendarul poporului* și *Gândul Neamului*.

O atenție deosebită este acordată reflectării demersurilor de înființare a facultății, inaugurării solemne din 8 noiembrie 1926, organizării procesului didactic, activității corpului profesoral și vieții studențești. Totodată, sunt analizate reprezentările publice ale misiunii religioase și cultural-naționale atribuite instituției, precum și relațiile acesteia cu autoritățile bisericești, universitare și statale.

Dincolo de dimensiunea festivă și de discursul elogios care au însoțit afirmarea facultății, cercetarea urmărește identificarea dificultăților organizatorice, financiare și materiale reflectate în publicațiile epocii. Prin confruntarea relatărilor din presă cu informațiile documentare și statistice disponibile, se urmărește evidențierea raportului dintre imaginea publică a instituției și realitățile activității sale academice.

Analiza permite reconsiderarea presei interbelice nu doar ca sursă de informații pentru reconstituirea istoriei Facultății de Teologie din Chișinău, ci și ca mediu de promovare și legitimare publică a unei instituții universitare căreia i-au fost atribuite importante responsabilități religioase, educaționale și culturale.

Cuvinte-cheie: Facultatea de Teologie din Chișinău, presa interbelică, învățământ teologic superior, Universitatea din Iași, Biserica Ortodoxă Română, istorie culturală.

Ctitorii Facultății de Teologie de la Chișinău (1926-1940)

Ion NEGREI

e-mail: ionnegrei2020@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0007-9880-710X

După recunoașterea creștinismului ca religie oficială, creștinii pioși, urmând exemplul împăratului Constantin cel Mare, înalțau lăcașe de cult (biserici, mănăstiri, alte instituții elclesiatice) pe care le înzestrau cu toate cele necesare pentru oficierea serviciului divin și întreținerea clericilor slujitori. Biserica, apreciind sentimentele care îi determinau pe creștini să întreprindă asemenea acte, a acordat acestor persoane anumite privilegii, cât și unele drepturi și obligații în viața bisericească, onorându-le totodată cu calitatea de ctitori.

În comunicare sunt elucidate activitățile unor persoane laice și bisericești acțiunile și sprijinul cărora au făcut posibilă înființarea și activitatea la Chișinău a Facultății de Teologie.

La 3 octombrie 1921, un grup de clerici basarabeni, în frunte cu arhiepiscopul Gurie, având sprijinul guvernului general Alexandru Averescu, basarabean de obârșie, conștienți de necesitatea imperioasă de a avea preoți noi, de formație românească, în noua situație politică, culturală și spirituală, pe care o traversa Basarabia, propun spre examinare la Sfântul Sinod și la Ministerul Cultelor și Artelor, înființarea la Chișinău a unei Academii Teologice, în cadrul căreia urma să se formeze noua generație de preoți.

La 30 martie 1926, chiar în prima zi de mandat a guvernului generalul Alexandru Averescu, revenit pe scena politică, arhiepiscopul Chișinăului Gurie Grosu, însoțit de părintele Serghei Bejan, director al Seminarului Teologic din Chișinău, părintele Alexandru Baltaga, dar și de Constantin N. Tomescu, secretar general al Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Chișinăului, înaintează șefului executivului un nou demers, prin care se solicita aprobarea pentru deschiderea și funcționarea la Chișinău a unei înalte instituții științifice pentru Biserica Basarabiei.

Basarabenii și-au văzut împlinită dorința la mijlocul lunii august 1926, când pe adresa Consiliului Eparhial de la Chișinău sosește o telegramă cu

vestea că la 10 august, Ion Petrovici, Ministru Instrucțiunii Publice, a aprobat proiectul de înființare la Chișinău a unei facultăți de teologie. Expeditorul mult așteptatului mesaj era deputatul basarabean la Cameră protoiereul Pavel Guciujna, un aprig susținător al înființării Facultății de Teologie la Chișinău.

La 6 septembrie 1926, Ministrul Secretar de Stat la Ministerul Instrucțiunii Publice, filosoful Ion Petrovici aprobă decizia nr. 97118, publicată în Monitorul Oficial nr. 207 din 17 septembrie 1926, prin care se „punea în funcțiune Facultatea de Teologie de la Universitatea din Iași, prevăzută în Legea Învățământului superior din 1910". În decizie se menționa că facultatea, „parte integrantă a Universității din Iași, cu toate consecințele pe care le atrage această situație, va avea sediul la Chișinău".

Decizia ministerială stabilea că noua instituție de învățământ va funcționa în localul Seminarului Teologic, care urma să fie reparat și pus în întregime la dispoziția facultății. Biserica din Basarabia și-a asumat cheltuielile de întreținere, achitarea salariilor profesorilor și personalul administrativ pentru lunile noiembrie și decembrie 1926, cât și un număr de burse pentru studenți. De la 1 ianuarie 1927 salariile profesorilor și cheltuielile de întreținere, dar și o parte din burse urmau a fi achitate din bugetul de stat.

Vestea despre înființarea Facultății de Teologie a produs o imensă bucurie în inimile basarabenilor, mai ales în rândurile preoților, profesorilor, altor cercuri intelectuale

Cuvinte-cheie: Facultatea de Teologie din Chișinău, Universitatea din Iași, ctitor, Alexandru Averescu, arhiepiscopul Gurie, Ion Petrovici, Pavel Guciujna, demers, decizie, asumarea cheltuielilor de întreținere

Prezentarea învățăturii creștine în expunere apologetică de către profesori ai Facultății de Teologie din Chișinău: Ioan Mihălcescu, Ioan Gh. Savin, Serghie Bejan și Constantin N. Tomescu

Nina NEGRU

nnegru2006@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0001-3056-1592

Preocuparea de a prezenta învățătura creștină în expunere apologetică vine din primele secole ale creștinismului, când acesta era respins ca o subminare a legii, ca sectă, ca ateism chiar. Lucrările scrise de sfinții Iustin Filozoful sau episcopul Teofil al Antiohiei erau intitulate "apologii în favoarea creștinilor" și se ocupau cu respingerea unor atacuri, comentarii denigratoare și erezii, încercând să apere doctrina creștină prin concepte și rațiuni intelectuale accesibile și acceptate de lumea antică. Una din cele mai faimoase opere patristice, Hexaemeron, este o polemică a sfântului Vasile cel Mare cu unii filozofi, care nu înțelegeau Cartea Facerii și o explicau cu niște argumente "slabe ca pânza de păianjen". Ierarhul reușea să îmbine cele două demersuri diferite de cunoaștere a realității, științifică și teologică. Un alt Sfânt Părinte, Grigorie Sinaitul, își începe însă cartea cu declarația răspicată că "raționali după fire s-au arătat numai sfinții, prin curăție", iar " înțelepții întru ale rațiunii și-au stricat rațiunea de la început prin gânduri".

Cu timpul apologetica a devenit o ramură a teologiei sistematice, care încearcă să deschidă rațiunea umană către o luminare prin argumente logice despre existența lui Dumnezeu, în contextul cultural al timpului și spațiului în care se răspândește creștinismul. Nu întâmplător în facultățile de teologie această disciplină s-a numit Teologie Fundamentală și se predă înainte de a se trece la cursul de Dogmatică.

Apologetica nu este o simplă disciplină teologică academică, ci o mărturie plătită cu persecuții și uneori cu viața de către apologeți. Vom aduce în centrul atenției figurile unor profesori de la Facultatea de Teologie din Iași cu sediul în Chișinău, care au muncit mult pe acest teren, prin manuale, traduceri și cursuri universitare de apologetică.

Profesorul care s-a ocupat cu punerea în funcțiune a facultății de la Chișinău și primul ei decan, preotul (ulterior mitropolit) Irineu Mihălcescu, era autorul unui curs de Teologie Fundamentală sau Apologetică și al unor manuale de Apologetică sau elemente de filozofia religiei creștine pentru clasele secundare.

În 1927, profesorul titular de la Chișinău, Ioan Gh. Savin, publica textul de deschidere a cursului de Apologetică , o expunere din istoria filozofiei, cu accent pe filozofia creștină. În 1929 tipărea deja manuale pentru școli secundare și seminare teologice. Vom prezenta biografia acestui profesor universitar, precum și activitatea sa în cadrul facultăților de teologie de la Chișinău și București, până în 1950, când este închis la Sighet ca deținut politic. Vom analiza și prezenta în expoziție edițiile accesibile ale cărților profesorului I. Gh. Savin. Scrierile sale de teologie socială au meritul de a condamna]n termeni categorici, înainte de ocupația sovietică din 1940, totalitarismul și pe apologeții comunismului, unul dintre ei, Petre Constantinescu-Iași , fiind profesor la aceeași facultate. Pentru a restaura contextul istoric, vom aborda și cazul Constantinescu- Iași.

Profesorii Serghie Bejan și Constatin N. Tomescu , care au predat Dogmatica și respectiv Istoria Bisericii Române la facultatea din Chișinău, au întreprins un fapt cultural de mare importanță: traducerea unei scrieri valoroase a profesorului de teologie de la Harcov Pavel Svetlov, refugiat în România. Lucrarea sa Învățătura creștină în expunere apologetică apare în două volume la Chișinău, în 1935 și 1936. Al doilea volum, despre Dumnezeu în raportul special cu omul și învățătura despre originea și esența răului, se păstrează în Biblioteca Națională a R. Moldova și vom analiza impactul lui asupra clerului și mediului cultural basarabean al vremii.

Vocație, Credință și Cultură: Învățământul teologic din Basarabia în perspectivă istorică și actuală

Andrei OISTRIC

e-mail: andreioistric@mail.ru
ORCID: 0009-0002-1355-9455

Educația religioasă îndeplinește o chemare esențială în formarea morală și sufletească a omului, oferind o înțelegere duhovnicească asupra istoriei și a lumii înconjurătoare. În acest cadru, credința creștină îmbracă și înnobilează cultura, în timp ce cultura devine mijlocul prin care credința își mărturisește adevărul. Prin școala teologică, tinerii se deprind cu starea de rugăciune și cu trăirea duhovnicească. Lucrarea de față își propune o privire de ansamblu asupra acestei școli din spațiul basarabean, de la așezarea ei din secolul al XIX-lea, trecând prin împlinirea unui veac de la întemeierea Facultății de Teologie din Chișinău (1926–2026), până la marea reconstrucție bisericească de după 1989.

Calea istorică debutează odată cu înființarea Seminarului Teologic din Chișinău de către Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, care a pus accentul pe educația prin carte și a sprijinit tipărirea cărților bisericești în limba poporului. Această inițiativă a fost urmată de dezvoltarea treptată a școlilor duhovnicești de băieți (din Chișinău, Edineț și Ismail) și a Școlii Eparhiale de Fete. Ca așezăminte de frunte ale epocii, ele au oferit nu doar o pregătire temeinică, ci au format generații de slujitori, învățători și caractere alese, menținând vie conștiința duhovnicească, culturală și națională a credincioșilor din spațiul basarabean.

Perioada interbelică constituie apogeul și cea mai rodnică etapă din istoria Bisericii și a învățământului teologic din Basarabia, fiind marcată de crearea Facultății de Teologie din Chișinău în anul 1926, ca parte integrantă a Universității din Iași. Lucrarea aduce în atenție impactul deosebit al acestei instituții de elită în viața bisericească și intelectuală a vremii, marii profesori și teologi ai epocii, precum și cadrul legislativ și dinamica studenților din anii ei de funcționare. Această etapă de înflorire a fost brutal curmată odată cu instaurarea regimului sovietic, când rețeaua școlilor bisericești a fost desființată, mulți profesori și clerici au suferit

persecuții și deportări, iar pregătirea teologică formală a fost supusă unei lungi și grele întreruperi.

Partea din urmă a lucrării este închinată lucrării de renaștere începute după anul 1989. De la primele cursuri de pregătire de pe lângă Catedrala mitropolitană de atunci – Ciuflea, apoi de la Mănăstirea Căpriana (1990–1991), reînființarea Facultății de Teologie în 1991 – reorganizată în anul 1993 ca Academie Teologică – și deschiderea Seminarului de la Noul Neamț (Chițcani), până la închegarea rețelei de seminarii liceale și monahale și școlile de muzică bisericească (Chișinău, Curchi, Suruceni, Edineț, Zăbriceni, Hagimus, Tighina), apoi la extensiile Facultăților de Teologie Iași și București. Biserica a știut să-și reclădească vatră cu vatră învățământul duhovnicesc. În final, această privire peste veacuri mărturisește modul în care școala teologică basarabeană și-a asumat misiunea de formare vocațională, adaptându-și mijloacele la rigorile fiecărei epoci istorice.

Cuvinte-cheie: învățământ teologic, Basarabia, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, Facultatea de Teologie, Academia de Teologie Ortodoxă, seminarii liceale, continuitate spirituală.

Similitudini și particularități în cele două ipostaze temporale ale învățământului teologic universitar din Chișinău: 1926-1940 și 1991-1993

Vitalie OJOVANU

e-mail: vitalie.ojovanu@usmf.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3510-0477

În dăinuirea unui popor rolul cel mai important revine spiritualității sale, fapt dovedit de câte ori în istoria umanității. Un component important al fenomenului spiritual, considerat și „coloană vertebrală" a existenței culturii, este cel al religiei, fapt ce determină nivelul cadrului spiritual. De aceea grija pentru o cultură evoluată, pentru un nivel înalt de moralitate, include și organizarea educației religioase, inclusiv și cea de nivel universitar.

Tradițiile religioase ale poporului nostru au fost prezente pe tot parcursul istoriei. Însăși geneza acestuia s-a sintetizat concomitent cu procesul creștinizării spațiului nord-balcanic, habitat al populației daco-romane. Creștinismul răsăritean, ulterior evoluând în rit ortodox, a avut permanent o organizare viabilă, întreținută de biserică. O preocupare accentuată pentru învățământul religios a fost prezentă în perioada interbelică – un interval de timp caracterizat printr-o năzuință continuă de renaștere națională și sete de spiritualitate survenită după Marea Unire, mai cu seamă în provinciile recent alipite. Învățământul teologic reprezintă un factor important de iluminare spirituală și formare a comportamentului bazat pe principii morale pentru toată populația.

Facultatea de Teologie din Chișinău, instituită în 1926 printr-o decizie a Ministerului Instrucțiunii Publice al României, a reprezentat prima instituție de învățământ superior din Basarabia, având o contribuție substanțială la formarea clerului ortodox nu doar basarabean, ci din întregul spațiu românesc.

Analiza procesului derulării și organizării studiilor, contribuției în predare și cercetare a contingentului profesoral-didactic, efectelor social-culturale ale acestor activități, se pot constata atât asemănări, cât și o serie de trăsături distincte în cadrul respectivelor activități. Acestea fiind

determinate de contextul evoluării istorice ale respectivelor preocupări. Amprenta faptului socio-istoric este destul de evidentă, dar, cu toate acestea, se configurează prioritar grija pentru *formarea cadrelor de slujitori* ai cultului ortodox cu o formare universitară calitativă și multilaterală, depășind doar cele strict necesare slujbelor ritualice, astfel deschizându-se calea propagării extinse a postulatelor esențiale creștin-ortodoxe și formării unui mediu cu o înaltă cultură cu un potențial de a redresa benefic activitățile umane la orice vârstă și în toate domeniile.

De asemenea în ambele etape se urmărește încă un scop important cel al *implicării plenare al absolvenților Facultății de Teologie în procesul de învățământ de diferite niveluri:* primar, mediu, liceal și universitar suplinind prin aceasta lipsa cadrelor calificate în domeniul educației spiritual-morale.

Alt deziderat comun a fost *intenția ridicării nivelului conștiinței naționale a populației băștinașe prin implicarea activă în viața socială*, implicit în activitatea religioasă și culturală și a unor forme de asistență socială, preponderent în cadrul comunităților locale.

Particularitățile identificate sunt raportate la condițiile sociale distincte în spațiul basarabean, diferite în perioada interbelică și în primii ani de independență.

Studierea procesului evoluării spirituale a societății basarabene în condiții istorice diferite reprezintă un interes științific special, nu numai pentru întregirea tabloului existențial ce a persistat în epoca istorică respectivă, formulând concluziile de rigoare, ci și pentru a identifica unele trăsături caracteristice, potențial de utile pentru studii ulterioare și/ori aplicarea unor strategii sociale eficiente.

Gala Galaction despre Facultatea de Teologie din Chișinău. Articole publicate în revista „Viața Basarabiei” (1932-1944)*

Anatol PETRENCU

e-mail: anatol_petrencu@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5449-1023

Gala Galaction este pseudonimul literar al lui Grigore Pișculescu, născut în aprilie 1879, în localitatea Dideşti, județul Teleorman, tatăl fiind arendaș al unei moșii, iar mama, casnică, fiica proistosului C. Ostreanu, parohul bisericii Sf. Teodor din Roșiorii de Vede. A făcut studii primare, apoi liceale, s-a înscris la Facultatea de Litere, iar în 1899 trece la cea de Teologie (Universitatea din București). Din 1909 este doctor în teologie, oferit la Universitatea din Cernăuți. S-a preoțit în 1922. A fost un scriitor român[1], publicist, teolog, a fost profesor titular la Catedra de introducere și exegeză în Noul Testament la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1941, în urma cotropirii Basarabiei de către URSS, 28 iunie 1940, Facultatea de Teologie s-a retras la Iași, iar după un an de activitate a fost închisă)) și decanul acesteia (1928-1930).

Redacția revistei lunare „Viața Basarabiei” (*VB*) a publicat un șir de articole, semnate de Gala Galaction (1932, nr. 4; 1934, nr. 6; 1935, nr. 2). În anii 1940-1943, Gala Galaction a publicat șase articole referitoare la activitatea religioasă a autorului, inclusiv – despre Facultatea de Teologie din Chișinău. Astfel, în *VB*, 1941, nr. 8, înainte de eliberarea Chișinăului de către Armata română, Gala Galaction scria: „...Pe catedra mea de la Facultatea de Teologie, pe amvonul catedrei mitropolitane, în Sala Eparhiei și în zeci de alte săli, am fost profesor, predicator și conferențiar, străduindu-mă să răspândesc în cugete împărăția Mântuitorului și frumusețea gândului românesc. La altarul capelei de la facultatea noastră și la altarul catedralei,

* Comunicarea de față se încadrează în Subprogramul „Cultură și politică în contextul schimbărilor regimurilor politice: de la Basarabia românească la Republica Moldova”, coordonaor dna conf. univ., dr. hab. Liliana Rotaru.

[1] Opera literară a lui Gala Galaction a fost analizată de George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, 1982, p. 678-681.

am îngenunchiat de multe ori, sub podoaba vestmintelor sacerdotale, închinându-mă Dumnezeului nostru Euharistic și îmbrățișând cu rugăciunile mele, hotarele Patriei, oștirea românească și mult încercatul nostru neam" (p. 1-2). În *VB* din același an, 1941, nr. 11-12, Gala Galaction a publicat articolul „Rechemări", în care sublinia: „...acești 14 ani de viață universitară teologică, petrecută în inima Basarabiei, ni se par azi un epizod frumos până la nostalgie. Am avut și am norocul să simt aproape de tot de simțirea și de sufletescu (*sic! a. p.*) meu pe frații noștri basarabeni. Nu pot să pretind că ceilalți frați ai mei de strădanie academică erau nepotriviți cu mediul și cu lumea basarabeană. Mi se pare, însă, că eu unul simțeam și interpretam într-un fel aparte molcomia, visarea, dulcea melancolie, amintirile și aleanul sufletelor și al pământului dintre Prut și Nistru" (p. 10).

Și în celelalte articole, publicate în *VB*, Gala Galaction a prezentat momente din activitatea sa la Facultatea de Teologie din Chișinău, demonstrând patriotism și promovând unitatea Neamului românesc, credința în Dumnezeu, lumina și înțelepciunea creștină.

Protoiereul și deputatul Pavel Guciujna – aprig susținător al înființării Facultății de Teologie din Chișinău

Anatolie PORTNOI
Ion OLARU

e-mail: olaru001@gmail.com

Încă din anul 1921 clerul din Basarabia, care intuia necesitatea imperioasă a timpurilor noi de a avea preoți de formație nouă, românească, propune proiectul înființării unei Academii Teologice în orașul Chișinău. Căci, sublinia Gala Galaction, „Basarabenii sunt cei dintâi din neamul nostru în credința, în avântul, în nevinovăția și în tradiționalismul lor față de aceste sfinte izvoare ale Adevărului și ale Vieții". „Comparând pe frații basarabeni din punct de vedere bisericesc și ortodox cu noi ceilalți din celelalte provincii, trebuie să recunoaștem că basarabenilor li se cuvine să aibă întâietate".

Filozoful Ion Petrovici, pe atunci Ministru al Instrucțiunii Publice, a înclinat spre Basarabia, considerând că provincia, care s-a aflat mai bine de o sută de ani sub stăpânire țaristă, este în drept să beneficieze de o instituție de învățământ superior.

Importanța unui așezământ de cultură națională pentru populația din provincia dintre Nistru și Prut a fost menționată și de Ferdinand I, Regele României, care nutrea speranța că „acest nou focar de știință românească să răspândească cât mai mult iubiților noștri moldoveni razele sale binefăcătoare".

„... Când corpul profesoral al Universității din Iași, în unanimitate și-a exprimat hotărârea sa ca Facultatea de Teologie să aibă sediul la Chișinău, noi, basarabenii, am avut toată recunoștința (...) pentru că au rupt din trupul lor și au spus: sunteți egali și aveți dreptul. Avem o mică pretenție: ca Facultatea de azi, care este înființată pe lângă Universitatea din Iași să devină în timpul cel mai apropiat temelia unei universități în provincia aceasta" – sublinia în Camera Deputaților pr. Pavel Guciujna, despre care ulterior avea să se spună că „acest vis al basarabenilor s-a putut înfăptui și grație pateticei elocințe parlamentare a unui deputat, devenită atât de fastidioasă pentru urechile unora încât au fost siliți să cedeze... de lehamite.

Oratorul cu pricina era faimosul cleric și parlamentar în mai multe legislaturi, Pavel Guciujna". Și tot acolo găsim aprecierea: „Oricine n-ar fi fost acest preot – fără studii teologice, cu doar câteva clase de scoală normală și care fusese dascăl sătesc, el devenise harnic militant pe tărâmul vieții bisericești „comunitare". Or, „predicile părintelui Guciujna în Parlament n-au rămas fără rezultat, drept care și-a meritat gratitudinea corpului profesoral și a studenților facultății pentru care pleda". Iar în semn de apreciere a eforturilor depuse de către acest parlamentar fără de prihană în bătălia pentru drepturile basarabenilor, portretul său avea să fie pus la loc de cinste în aula facultății, alături de ale altor doi mari ctitori ai așezământului: Mitropolitul Gurie și profesorul Ion Petrovici.

Legea referitoare la deschiderea Facultății de Teologie din Chișinău a fost promulgată prin Decretul regal nr. 1137din 21 aprilie 1926, care preciza că „Basarabia are nevoie de un institut superior de cultură, a cărui menire urma să fie nu numai a unui centru de studii teoretice, ci și de iradiere a culturii românești în marea masă a poporului moldovenesc de peste Prut".

Primul decan al Facultății a fost desemnat Ioan Mihălcescu, care era, în același timp, și decan al Facultății de Teologie din București.

Din istoria Bibliotecii Facultății de Teologie din Chișinău (1926-1940)

Lidia PRISAC

e-mail: lidiaprisac@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3406-3670

Extensie a Universității Mihăilene din Iași, Facultatea de Teologie din Chișinău a fost prima instituție de învățământ superior din Basarabia care a avut un impact semnificativ la formarea clerului ortodox (ierarhi, profesori de teologie, slujitori-preoți) bine instruit și devotat cauzei creștine în tot spațiului românesc și mai ales a celui dintre Prut și Nistru. Al doilea act mare a provinciei Basarabia, după Unirea din 27 martie 1918, așa cum i-a zis memorialistul și teologul Paul Mihail, Facultatea de Teologie din Chișinău, a fost înființată printr-o decizie din 6 septembrie 1926 a Ministerului Instrucțiunii Publice a României, și a activat în capitala Basarabiei până în vara anului 1940, când, în contextul notelor ultimative sovietice, din 26 și 28 iunie 1940, a fost transferară la Iași.

Timp de 14 ani, Facultatea de Teologie din Chișinău, care a purtat numele Mitropolitului Petru Movilă, și-a deschis ușile cu un personal didactic distins, fiind orientată pe cinci direcții, și anume exegetică, sistematică, istorică, literar-filosofică și practică. Grație celor 16 catedre, instituția de învățământ superior din Chișinău a fost favorizată în raport cu celelalte facultăți de teologie din România întregită până în anul 1938, când în urma „raționalizării" învățământului superior numărul catedrelor de la Facultatea de Teologie din Chișinău a fost redus la jumătate, rămânând doar cele teologice, adică opt. În total, în perioada 1926-1940, în cadrul Facultății de Teologie din Chișinău au fost instruiți peste 6.000 de studenți, inclusiv femei și licențiați străini.

Pentru o mai bună instruire a studenților din cadrul Facultății de Teologie din Chișinău, în cadrul acestea a activat și o bibliotecă cu un număr însemnat de volume. Astfel, având la bază surse primare păstrate în Arhivele Naționale ale României (Direcția județeană Iași), dar și din cadrul Agenției Naționale a Arhivelor (Chișinău), inclusiv cele câteva Anuare din perioada interbelică ale Universității din Iași, precum și presa

timpului, literatura de specialitate și memoriile protagoniștilor instituției de învățământ, ne propunem să găsim răspuns la câteva întrebări și anume: cum a fost organizată Biblioteca Facultății de Teologie din Chișinău și ce fond de carte a găzduit?

În linii generale, în perioada interbelică, în Chișinău au activat un șir de biblioteci. Dintre cele mai mari erau Biblioteca Municipală, care se afla în incinta primăriei orașului și era formată din peste 100.000 de volume, în special, rusești, și Biblioteca Universității Populare din Chișinău, denumită din 1920, și Biblioteca Centrală a Basarabiei, fiind prima mare bibliotecă publică românească din spațiul pruto-nistrean. O altă bibliotecă, poate cea mai importantă, dar și una din cele mai bogate biblioteci teologice din țară, a fost cea a Facultății de Teologie din Chișinău, înființată în contextul deschiderii în Basarabia a primei instituții de învățământ superior, extensie a Universității Mihăilene din Iași. Sediul Bibliotecii Facultății de Teologie din Chișinău se afla în aceeași clădire în care a funcționat propriu-zis facultatea, adică în fostul edificiu al Seminarului Teologic din Chișinău. Biblioteca și sala de lectură ale facultății se aflau la etajul de jos al clădirii în forma literei „T", ocupând părțile dreaptă și stângă. Încăperile erau încăpătoare și pline de lumină, spațiul fiind adaptat, în întregime, procesului de studiu.

Facultatea de Teologie Ortodoxă din Chișinău (1926–1941). Înființare, organizare și desființare (aspecte juridice)

Iulian RUSANOVSCHI

e-mail: birou.rusanovschi@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6066-1762

Articolul reconstituie istoria Facultății de Teologie Ortodoxă din Chișinău, de la înființarea sa, în anul 1926, ca structură a Universității din Iași, până la desființarea acesteia în 1941. Pe baza actelor normative și a informațiilor publicate în *Monitorul Oficial al României*, sunt prezentate împrejurările în care facultatea și-a început activitatea, organizarea primelor cicluri de studii, constituirea catedrelor universitare și stabilirea procedurilor de numire a cadrelor didactice.

Sunt evidențiate, de asemenea, evoluția regulamentară a instituției, principalele personalități ale corpului profesoral și unele informații privind studenții și bursele acordate.

Ultima parte urmărește consecințele evenimentelor din 1940 asupra instituției, evacuarea facultății la Iași și integrarea sa în cadrul universitar ieșean, urmate de desființarea acesteia în 1941 și repartizarea personalului didactic la facultățile de teologie din București și Cernăuți.

Prin valorificarea documentelor de epocă, articolul contribuie la reconstituirea unui capitol important al istoriei învățământului teologic universitar din Basarabia interbelică.

Cuvinte-cheie: Facultatea de Teologie din Chișinău; Universitatea din Iași; învățământ teologic; Basarabia interbelică; istorie instituțională; corp profesoral; *Monitorul Oficial*; 1926–1941.

The Orthodox Faculty of Theology in Chișinău (1926–1941): Establishment, Organization, and Dissolution

This article reconstructs the history of the Orthodox Faculty of Theology in Chișinău, from its establishment in 1926 as a constituent unit of the University of Iași to its dissolution in 1941. Drawing on legislative acts and information published in the *Official Gazette of Romania* (*Monitorul Oficial al României*), the study examines the circumstances surrounding the Faculty's establishment, the organization of its initial courses of study, the creation of university chairs, and the procedures for appointing academic staff.

It also highlights the development of the institution's regulations, the principal members of its teaching staff, and selected information concerning students and scholarships.

The final section explores the impact of the events of 1940 on the institution, the Faculty's relocation to Iași and its integration into the university there, followed by its dissolution in 1941 and the reassignment of its academic staff to the faculties of theology in Bucharest and Chernivtsi.

By examining contemporary documentary sources, the article contributes to the reconstruction of an important chapter in the history of university-level theological education in interwar Bessarabia.

Keywords: Faculty of Theology in Chișinău; University of Iași; theological education; interwar Bessarabia; institutional history; academic staff; *Monitorul Oficial*; 1926–1941.

Preotul Paul Mihail: Omagiu Facultății de Teologie a Universității din Iași, cu prilejul împlinirii a 65 de ani de la inaugurarea instituției (8 noiembrie 1991)

Vasile ȘOIMARU

e-mail: soimaru_vasile@yahoo.com

În zilele când se împlineau 65 de ani de la inaugurarea Facultății de Teologie a Universității din Iași, Paul MIHAIL, consăteanul meu, se simțea dator să scrie și a scris, despre istoria facultății date, despre care au fost începuturile acestei instituții acum o sută de ani, ca fost martor și ajutor de secretar din ianuarie 1927 și până la sfârșitul lunii decembrie 1930. Informația dată fiind publicată în cartea sa MĂRTURII DE SPIRITUALITATE ROMÂNEASCĂ DIN BASARABIA, tipărită la Chișinău în anul 1993.

După ocupația sovietică a Basarabiei, Paul MIHAIL nu mai avea cunoștință ce s-a mai scris despre această facultate, iar arhiva ei a fost distrusă în acea vinere roșie, de 28 iunie 1940, când tancurile sovietice au invadat Basarabia. Doar Anuarul Universității din Iași mai păstra numele licențiaților și statistica studenților dintre anii 1927-1939.

După cum bine se știe Facultatea de Teologie a Universității din Iași a funcționat între anii 1944-1948 în orașul Suceava. Prin Legea din 4 august 1948, învățământul teologic de stat încetează. Biserica Ortodoxă Română, organizându-și învătământul teologic, iaugurează în același an Institutele Teologice de grad universitar la București și Sibiu.

În 1926, la Facultatea de Teologie de la Chișinău s-au înscris absolvenți a Seminarului Teologic din Chișinău, de 10 clase, pentru a studia teologia în limba română, seminariști cu 8 clase din întreaga țară, liceiști cu bacalaureat. Numărul studenților, proveniți din toate provinciile românești, trecea de cifra 500, în care se cuprindeau și studentele. Între acestea, erau doamne doritoare de învățătură teologică, printre care directoarea Liceului Eparhial și soții ale unor intelectuali. Studenți străini s-au numărat în cursul anilor: doi greci, trei bulgari, trei ruși, un sârb și un tânăr din Siria. În anii 1936-1940 numărul studenților ajungea la 400.

Facultatea de Teologie din Chișinău a acordat titlul de licențiați la sute de studenți, zeci de doctori și un doctor honoris causa, în anii

1930-1940. Licențiații au ajuns episcopi, profesori universitari, stareți, scriitori, misionari, consilieri, preoți, lucrători la sate și orașe.

Facultatea a editat două volume din „Scrierile Părinților Apostolici", iar profesorii ei au tradus Biblia, Scrierile lui Dionisie Areopagitul și au publicat propriile opere și cursuri.

Studenții au desfășurat activitate cultural-națională la Căminele culturale, la închisori și aziluri, la sate și periferia orașului. Prin Societatea culturală „Petru Movilă" s-a editat revista„Studentul", începând cu anul 1928, inițiator al publicației fiind însăși Paul MIHAIL.

La împlinirea a 65 de ani de la înființare (1991), foștii studenți ai Facultății de Teologie a Universității din Iași cu sediul la Chișinău au depus omagiu și au exprimat recunoștință ctitorilor și profesorilor lor.

Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău în viziunea episcopului Visarion Puiu al Hotinului

Aurel-Florin ȚUSCANU

e-mail: tuscanu65mai@yahoo.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0003-5932-6435

Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău, în anul 1926, a reprezentat un moment important pentru dezvoltarea învățământului teologic universitar din Basarabia, în contextul reorganizării instituțiilor bisericești și academice după Unirea din 1918. Evenimentul a suscitat însă și dezbateri privind oportunitatea, necesitatea și localizarea unei noi instituții de învățământ teologic superior. Comunicarea își propune să analizeze poziția episcopului Visarion Puiu al Hotinului față de acest proiect, pornind de la articolul său „Pentru înființarea unei noi facultăți de teologie. În Iași, ori în Chișinău", publicat în ziarul *Crucea*, anul IV, nr. 31, din 21 septembrie 1926, și reluat în volumul *Glas în pustie*, vol. I, Chișinău, 1931, pp. 73–81.

Rezervele ierarhului vizau, în principal, caracterul prematur al inițiativei și oportunitatea înființării facultății la Chișinău, în detrimentul Iașului, capitala istorică a Moldovei, cu tradițiile sale culturale și academice. Aceeași problematică a fost abordată de episcopul Visarion Puiu și în cadrul ședinței Marelui Congres Național de la București, din 16 octombrie 1926. Analiza acestei poziții contribuie la înțelegerea dezbaterilor epocii privind organizarea învățământului teologic și raporturile dintre tradiție, identitate regională și proiectele de modernizare instituțională.

Cuvinte-cheie: Visarion Puiu, Facultatea de Teologie din Chișinău, învățământ teologic, Basarabia, Iași, anul 1926.

Activități științifice la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926-1940)

Ion Valer XENOFONTOV

e-mail: ion.xenofontov@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5993-1235

Facultatea de Teologie din Chișinău, filială a Universității din Iași, reprezintă prima instituție de învățământ superior din Basarabia, având o contribuție substanțială la formarea clerului ortodox nu doar din această provincie, ci din întregul spațiu românesc.

Alături de misiunea spiritual-educațională, în cadrul facultății s-au realizat cercetări fundamentale în domeniile teologiei și istoriei ctitoriilor basarabene. Profesorii și teologii Gala Galaction și Vasile Radu au propus interpretări originale ale *Bibliei*. În acest sens, Gala Galaction nota: „Lucrarea e pusă sub auspiciile Înalt Prea Sfântului Miron Cristea, Patriarhul României, care se interesează îndeaproape de eventuala ei apariție. Traducem direct din textul ebraic [...]. Ne căznim să redăm tot farmecul, toată poezia și măiestria Bibliei; e o muncă grea [...] dar Domnul ne dă puterea să o ducem până la capăt [...]". Totodată, Constantin N. Tomescu, prodecan al instituției, a contribuit la publicarea „Revistei istorico-arheologice bisericești", lăsând posterității o bogată viziune, trăită și narată, asupra istoriei naționale și universale.

Dimensiunea științifico-editorială a facultății s-a concretizat, printre altele, prin tipărirea a două volume din „Scrierile Părinților Apostolici", precum și a operelor lui Dionisie Areopagitul.

Potrivit deciziei Senatului universitar, întrunit împreună cu Consiliul Facultății la 21 aprilie 1932, disciplina „Istoria Basarabiei și chestia basarabeană" constituia „singurul obiect prin care Facultatea de Teologie din Chișinău se leagă de interesele culturale ale provinciei dintre Prut și Nistru". A urmat Înaltul Decret Regal nr. 2248 din 1932, prin care conferința „Istoria Românilor cu privire specială la istoria Basarabiei" de la Facultatea de Teologie din Chișinău a fost transformată, la 20 iulie 1932, în catedră cu aceeași titulatură, Alexandru Boldur fiind numit profesor agregat pe acest post.

În epocă, au existat propuneri ca sub egida facultății să se înființeze și o catedră de medicină, considerată necesară pentru monitorizarea epidemiilor, profilaxie și combaterea bolilor contagioase: „Basarabia are nevoie de preoți-agenți sanitari, sau – dacă vreți – preoți-medici, cari să împrăștie pe secetoasele meleaguri basarabene, pe lângă binefacerile unei profilaxii sufletești, și pe cele ale unei profilaxii ale bolilor trupului". În același scop, se propunea organizarea unor cursuri medicale cu o durată de 2–3 luni pentru clerici.

În final, o parte semnificativă a tezelor de licență ale studenților a constituit studii monografice autentice referitoare la trecutul lăcașurilor de cult, la istoria localităților și la biografiile unor personalități marcante din istoria națională și universală.

Biserica și idealul unității naționale în Basarabia interbelică. Rolul Facultății de Teologie din Chișinău (1926-1940)

Vladislav ZMEU

okzmeuvlad@gmail.com

Un factor esențial al coeziunii unei societăți este religia, prin instituția și activitatea sa spirituală, reprezentată de Biserică. În cazul procesului de unire și de consolidare a unității naționale românești, un rol deosebit l-a avut Biserica Ortodoxă, iar un pas important în acest proces a fost fondarea Facultății de Teologie din Chișinău, în anul 1926. Instruirea noilor preoți în spiritul valorilor creștine și naționale a favorizat transmiterea și acceptarea acestor valori în rândul populației, inclusiv al celor mai puțin interesați de procesele politice ale vremii. De asemenea, noua generație, influențată de instituțiile educaționale și culturale, s-a format într-un mediu în care identitatea românească, limba și tradițiile naționale ocupau un loc important. Biserica, alături de educație și știință, a reprezentat unul dintre principalii factori de coeziune ai României Mari. Totodată, persecuțiile la care au fost supuși preoții români din Basarabia după anii 1940 și 1944 demonstrează importanța și influența pe care clerul le exercita asupra societății. Astfel, Biserica a contribuit nu doar la păstrarea credinței, ci și la consolidarea conștiinței naționale.

Cuvinte-cheie: Biserica Ortodoxă, Basarabia interbelică, Facultatea de Teologie din Chișinău, unitate națională, identitate spirituală, educație teologică.

CUPRINS

PROGRAMUL CONFERINȚEI 4

Decizia Ministerului Instrucțiunii Publice,
Direcția Învățământului Superior 15

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

ANTOCI-LISNIC Valentina. *Biserica rurală ca spațiu al confruntării: rezistența antisovietică a comunităților rurale din Frumușica și Pânzăreni, RSS Moldovenească postbelică* 19

BANARI Ion. *Idealul moral al preotului în învățământul teologic interbelic: deziderate ale formării etice la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926–1940)* 20

BEJENAR Mircea. *Nichifor Crainic, creatorul misticii ortodoxe academice românești, în mediul teologic din Chișinău* 22

BEJENAR Mircea. *Desființarea Facultății de Teologie Ortodoxă din Chișinău-Iași (1941)* 24

BOTOȘINEANU Cătălin. *Facultatea de Teologie din Chișinău în sistemul universitar românesc. Detaliile adaptării* 26

BURUIANĂ Ovidiu. *Înființarea Facultății de Teologie la Chișinău. Semnificațiile politice și bisericești ale unei fondări universitare* 27

CHEIANU-TUDOS Carolina. *Preotul Andrei Madan – exponent al continuității culturale românești în spațiul basarabean* 29

CIOBANU Constantin Gh. *Prot. Petru Buburuz – inițiatorul primei manifestări publice pentru revenirea la activitatea pastorală națională* 31

CORLĂTEANU-GRANCIUC Silvia. *Festivitatea de deschidere a Facultății de Teologie din Chișinău, 8 noiembrie 1926* 35

CROITORU Costin. *Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău reflectată în presa românească a anului 1926* 37

DARII Tatiana. *Mitropolitul Antonie Plămădeală – 100 de ani de la naștere: destin de ierarh, cărturar și om de cultură* 39

DOLGHI Adrian. *Un comunist la Facultatea de Teologie din Chișinău: profesorul Petre Constantinescu-Iași* 41

DUMINICA Ivan. *Legăturile Facultății de Teologie din Chișinău cu Bulgaria în perioada interbelică (1926–1940)* 43

EȘANU Andrei, EȘANU Valentina. *Episcopul Dionisie Erhan (1868–1943) – dascăl și îndrumător al tinerilor basarabeni* 45

GOREANU Veniamin. *Contribuția Facultății de Teologie din Chișinău la promovarea culturii și spiritualității naționale din Basarabia* 46

IANCU Dorin-Demostene. *Educația cetățenească și patriotică a studenților și doctoranzilor de la Institutul Teologic din București în anul universitar 1978–1979* 48

LISNIC Dumitru. *Biserica Ortodoxă și Unirea Basarabiei cu România (1917–1928): integrare, mobilizare și contestare* 50

LUNGU Polina. *Alexandru V. Boldur – profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău* 51

LUPAȘCU Grigore. *Formarea conștiinței morale și a integrității clericale în învățământul teologic basarabean interbelic: personalități, valori și continuitate* 52

MANICĂ Vasile. Seminarul Teologic din Chișinău: între promovarea politicilor imperiale și formarea elitelor mișcării de eliberare națională 54

MELINTI Maxim. *Evoluția educației religioase în învățământul primar din Basarabia interbelică (1918–1940)* 56

MIHAIL Zamfira. *Articole/mărturii ale studentului Paul Mihail(ovici) (1928–1930) despre Facultatea de Teologie din Chișinău* 58

MUSTEAȚĂ Sergiu. *Facultatea de Teologie din Chișinău în oglinda presei interbelice din România* 59

NEGREI Ion. *Ctitorii Facultății de Teologie de la Chișinău (1926–1940)* 60

NEGRU Nina. *Prezentarea învățăturii creștine în expunere apologetică de către profesori ai Facultății de Teologie din Chișinău: Ioan Mihălcescu, Ioan Gh. Savin, Serghie Bejan și Constantin N. Tomescu* 62

OISTRIC Andrei. *Vocație, Credință și Cultură: Învățământul teologic din Basarabia în perspectivă istorică și actuală* 64

OJOVANU Vitalie. *Similitudini și particularități în cele două ipostaze temporale ale învățământului teologic universitar din Chișinău: 1926–1940 și 1991–1993* 66

PETRENCU Anatol. *Gala Galaction despre Facultatea de Teologie din Chișinău. Articole publicate în revista „Viața Basarabiei” (1932–1944)* 68

PORTNOI Anatolie, OLARU Ion. *Protoiereul și deputatul Pavel Guciujna – aprig susținător al înființării Facultății de Teologie din Chișinău* *70*

PRISAC Lidia. *Din istoria Bibliotecii Facultății de Teologie din Chișinău (1926–1940)* *72*

RUSANOVSCHI Iulian. *Facultatea de Teologie Ortodoxă din Chișinău (1926–1941). Înființare, organizare și desființare (aspecte juridice)* *74*

ȘOIMARU Vasile. *Preotul Paul Mhail: omagiu Facultății de Teologie a Universității din Iași, cu prilejul împlinirii a 65 de ani de la inaugurarea instituției (8 noiembrie 1991)* *76*

ȚUSCANU Aurel-Florin. *Înființarea Facultății de Teologie din Chișinău în viziunea episcopului Visarion Puiu al Hotinului* *78*

XENOFONTOV Ion Valer. *Activități științifice la Facultatea de Teologie din Chișinău (1926–1940)* *79*

ZMEU Vladislav. *Biserica și idealul unității naționale în Basarabia interbelică. Rolul Facultății de Teologie din Chișinău (1926–1940)* *81*

ÎNVĂȚĂMÂNTUL TEOLOGIC ÎN SPAȚIUL BASARABEAN: fluxuri și refluxuri

Manifestare științifică organizată cu prilejul împlinirii
a o **100 de ani de la deschiderea, la Chișinău,**
a Facultății de Teologie a Universității din Iași
(8 noiembrie 1926)

Vineri, 6 noiembrie 2026

EDITURA LEXON LP
mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6, of. 502
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com